

L'ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ
Un nou perfil per a l'Arxiu Reial de Barcelona

RAMON PLANES I ALBETS
LAUREÀ PAGAROLAS I SABATÉ
PERE PUIG I USTRELL

SUMARI

Pròleg	5
1. Motivació i finalitat del present document	7
2. Trajectòria històrica de l'Arxiu de la Corona d'Aragó	13
2.1 Introducció: funcions, fons i documents dels arxius	13
2.2 L'Arxiu Reial de Barcelona, des dels seus orígens fins a la Nova Planta (1716)	16
2.3 L'Arxiu de la Corona d'Aragó: un projecte frustrat del segle XVIII	22
2.4 L'Arxiu de la Corona d'Aragó als segles XIX-XX	24
3. Els fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó en l'actualitat	49
4. Un perfil per a l'Arxiu de la Corona d'Aragó	75
4.1 Els conjunts documentals bàsics: l'Arxiu reial medieval i modern	78
4.2 Regiment de l'Arxiu Reial de Barcelona: fons comuns (Patronat) i fons de Catalunya (Ministeri - Generalitat)	80
4.3 Fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó a ingressar en altres arxius del Sistema d'Arxius de Catalunya	84
5. Cloenda: algunes conclusions necessàries	87
6. Annexos	93
6.1 Bibliografia	93
6.2 Cronologia dels principals moviments de fons i documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó	105
6.2.1 Ingressos de fons i documents	106
6.2.2 Sortides definitives de fons i documents	109
Notes	111

Edita: Associació d'Arxivers de Catalunya (AAC)

© del text: Ramon Planes; Laureà Pagarolas; Pere Puig

© de l'edició: AAC

Maig 2003

Dipòsit legal: Gi-478-2003

ISBN: 84-922482-2-X

Pròleg

Expressar l'opinió professional de l'Associació d'Arxivers de Catalunya (AAC) en relació a la situació de la documentació que acull l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) és, més que una necessitat, una obligació que ens ha semblat que calia plantejar de la manera més rigorosa possible.

Perquè aquest és un tema antic (la bibliografia que acompanya aquest text que presentem acredita la reclamació d'una solució des de fa més de 70 anys), però que no ha deixat de ser present de manera periòdica en els darrers vint-i-cinc anys en l'escena professional i també, i especialment, en la política, tant dels quatre territoris que constituïen la Corona d'Aragó com en les institucions de l'Estat que tenen responsabilitat en la gestió d'aquest equipament. Els resultats d'aquests debats i de les negociacions efectuades, però, no han permès, malauradament, avançar de manera significativa en el plantejament de possibles estratègies que permetessin trencar l'immobilisme en el qual s'han instal·lat les administracions que hi han pres part.

El text elaborat pels arxivers Ramon Planes, Laureà Pagarolas i Pere Puig, vol tenir, deliberadament, un alt valor pedagògic i informatiu. Ens sembla que, des del rigor i l'erudició dels plantejaments proposats, aquesta pot ser la major contribució que des de l'àmbit arxivístic podem fer a aquesta qüestió. I és assumint aquesta voluntat que el text fa un seguit de propostes que han de servir per adaptar de manera correcta l'ACA al marc constitucional i estatu-

tari vigent i haurien de contribuir a la delimitació i atribució de la titularitat dels fons i al desenvolupament dels òrgans de gestió que hauran de crear les diferents administracions implicades.

Ho hem fet des del respecte a la tradició, a la nostra professió i a tots aquells professionals que en el transcurs dels anys, i fins al dia d'avui, han dedicat el seu esforç a conservar aquest valuós patrimoni documental.

JOAN BOADAS I RASET
President de l'AAC

1. Motivació i finalitat del present document

Des de l'entrada en vigor de la Constitució Espanyola de 1978 i de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979, per mandat legal l'anomenat Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) hauria d'haver estat adaptat a la nova realitat política i administrativa. L'any 1982 fou publicat el conveni de traspassos, en matèria d'arxius, de l'Estat a la Generalitat; però aquest conveni, pel fet de no resoldre res quant a l'ACA, deixà molt coixes les competències del Govern de Catalunya en aquest àmbit. Així, la no resolució del "problema de l'ACA" ha afectat i afecta molt negativament la sistematització dels arxius i del patrimoni documental de Catalunya.

En aquesta línia, alguna lliçó s'ha de saber treure del fet que, durant la Segona República Espanyola, al cap de dos anys escassos de vigència de l'Estatut d'Autonomia de 1932, aquest tema fos resolt, amb un acord aprovat per les dues parts i publicat el 6 d'octubre de 1934, mentre que, als nostres dies, havent passat més de vint anys de vigència de l'Estatut d'Autonomia, encara és aturat.

A la Catalunya dels anys trenta, en el moment de concretar l'Estatut d'Autonomia, el criteri imperant entre el catalanisme cultural era que l'ACA fos traspassat per l'Estat a la Generalitat. La mobilització dels interessos més hostils al novell autonomisme determinà que l'Estat retragués i imposés el criteri que el traspàs de l'ACA a la Generalitat no era procedent, pel fet que aquest centre contenia alguns fons documentals que afectaven altres territoris que Catalunya. Aquests fons foren conceptuats aleshores com el "conjunt documental bàsic i permanent" de l'ACA. I, així, se'ls reservà

exclusivament l'Estat i, de tots els altres, en transferí la titularitat a la Generalitat. A partir d'aquesta doble titularitat dels fons de l'ACA, Estat i Generalitat acordaren que es crearia un patronat mixt per a regir-lo.

En el context d'elaboració de l'Estatut d'Autonomia de 1979, l'Estat va retornar al mateix raonament: no procedia de traspasar l'ACA a la Generalitat de Catalunya, perquè contenia fons que afectaven altres comunitats autònomes. La mateixa insistència de l'Estat en aquest criteri i la generalització del règim autònom portà a recollir estatutàriament que l'ACA seria regit per un patronat, en el qual estarien representades Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià i l'Aragó.

Com ja succeí durant la Segona República, aquest plantejament del tema necessàriament porta a qüestionar el règim dels fons documentals inclosos a l'ACA que, indiscutiblement, només afecten Catalunya. I això encara és més peremptori avui, que no pas als anys trenta, per dos fets:

Primer. Des de 1939 ençà, l'ACA ha vist augmentar els seus fons catalans espectacularment. I això ho ha fet per dues vies, la primera de les quals és històricament ben irònica.

Per un costat, l'ACA s'acabà beneficiant molt i molt de la concentració de fons que portà a terme la Generalitat de Catalunya durant la guerra de 1936-1939 a fi de protegir-los, unes concentracions de fons que havien de ser provisionals. Acabada la guerra, bona part d'aquests fons fou recuperada pels seus titulars, institucions, òrgans i territoris d'origen; però una altra part, no. També hi foren ingressats fons que, estatutàriament, eren de competència de

la Generalitat. A tall d'exemple, només cal recordar que fou aleshores quan ingressà a l'ACA molta documentació del Palau de Justícia de Barcelona.

D'una altra banda, d'ençà de 1939, l'ACA ha ingressat un gran embalum de documentació de l'administració perifèrica de l'Estat a Barcelona, a més de fons històrics d'altres tipologies (Reial Audiència de Catalunya, patrimonials, etc.), tots igualment referits de manera exclusiva a Catalunya. Fent una estimació generosa, a partir de les dades publicades pel mateix Arxiu, en ocupar Barcelona les tropes de Franco, l'ACA contenia entre dos i tres mil metres lineals de documents. L'any 1981 en tenia quinze mil, segons el seu director, gairebé sis mil dels quals s'havien hagut de traslladar al "Dipòsit Regional d'Arxius" de Cervera (la Segarra), creat el 1970 i dependent de l'ACA.

Segon. Si l'ACA, entenent que conté documentació que afecta diverses comunitats autònomes, ha de ser regit per un patronat en què seran presents aquestes comunitats, des d'una òptica catalana no es pot assumir de cap manera que aquest patronat regeixi l'abundantíssima documentació estrictament referida a Catalunya, sia al seu conjunt, sia a alguna de les seves parts.

La necessitat d'aquest plantejament encara el reforça el fet que estiguem fent referència a tipus de fons documentals que les altres comunitats (Mallorca, València, l'Aragó) regeixen o gestionen exclusivament (Arxiu del Regne de València, Arxiu del Regne de Mallorca, a banda del cas de l'Arxiu de la Diputació Provincial de Saragossa, on es troba l'arxiu o fons documental de l'antiga Diputació d'Aragó, del segle XIV fins al 1708).

No és pas que el “problema de l’ACA” hagi estat oblidat durant aquests més de vint anys. Periòdicament, acaba rebrotant a Catalunya, a diverses institucions parlamentàries de l’Estat, en negociacions i declaracions polítiques, en la premsa i en altres mitjans de comunicació. I això no succeeix pas només a Catalunya, sinó també a les altres comunitats autònomes estatutàriament afectades, és a dir, a l’Aragó, al País Valencià i a les Illes Balears, amb èmfasi especial a la primera, pel fet, tan equívoc, si es vol que així sigui, que avui la denominació d’aquest arxiu conté el seu nom. Després de cada escaramussa sense resultats positius de cap mena, invariablement retorna el silenci, més o menys llarg segons les conjuntures polítiques. Aparentment, el tema continua igual. En realitat, però, es deteriora i en resulta així un perjudici col·lectiu creixent.

Mantenir una institució com l’ACA en una tan llarga provisionalitat la perjudica i la condiona negativament en tots els sentits. I el perjudici no s’acaba aquí. Igualment en resulta damnificada la coordinació dels arxius de Catalunya, si sabem tenir en compte -i cal tenir-l’hi- fins a quin punt aquest centre, des del segle XIX, ha incidit en el patrimoni documental de Catalunya. Un fet, aquest, privatiu de Catalunya, perquè no s’ha donat gens ni mica, en canvi, en les altres comunitats autònomes estatutàriament afectades.

L’arrossegament d’aquesta situació interina i la seva periòdica i infructuosa aparició i desaparició de l’actualitat política i mediàtica, d’altra banda, contribueix no pas poc a desdibuixar la realitat, a confondre la ciutadania d’aquestes comunitats autònomes i a convertir l’ACA en instrument d’altres coses alienes als arxius i al patrimoni documental.

En la mateixa mesura en què l’ACA afecta d’una manera central el patrimoni documental de Catalunya i la seva inajornable sistematització, l’Associació d’Arxivers de Catalunya (AAC) entén que és del tot necessari d’aportar-hi el seu punt de vista. És un tema amb una dimensió política evident, la revisió del qual s’inscriu en el procés de reconstrucció nacional i cultural de Catalunya, i de construcció de l’Estat autonòmic. No és menys evident, emperò, que a la seva base hi ha una qüestió d’ordre arxivístic que de cap manera no s’ha de negligir.

Ja l’any 1998, l’AAC organitzà un debat sobre l’ACA¹, amb la finalitat de fomentar un debat professional. Han passat cinc anys, entremig dels quals s’ha produït un fet tan important per al present i el futur dels arxius de Catalunya com és l’aprovació i entrada en vigor de la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d’arxius i documents.

Situats en aquest nou context, l’AAC entén que és oportú i necessari de fer públic el seu punt de vista professional sobre el tema. A això respon precisament la publicació del present document, que persegueix uns objectius clars.

En primer lloc, vol ser un senyal d’alerta sobre els perjudicis que comporta l’arrossegament indefinit d’aquest “problema”, adreçat a la societat en general, i, especialment, als rectors de les institucions i administracions que en són responsables.

En segon lloc, i molt preferentment, vol fer evident el rerefons arxivístic i tècnic d’aquest tema i posar les bases per al seu tractament i la seva solució sense mediatitzacions altres que les professionals.

En darrer terme, vol tenir també un valor pedagògic i informatiu per a tothom qui vulgui formar-se’n una opinió.

El document aporta una proposta, que dista molt d'ésser improvisada o lleugera i de la qual només es presenten les seves parets mestres, els seus principis. No arrana en les minúcies, entenent que, a més de derivar-se d'aquests principis, no constitueixen l'objecte del present document, sinó d'altres, i, també, perquè això podria contribuir a desdibuixar-ne el seu propòsit primicer. Molt substancialment, aquest document vol ésser una aportació que ajudi a reflexionar d'una manera fonamentada. I ha estat elaborat a partir d'un altíssim respecte pel que és i representa el contingut de l'ACA i, també, pel treball professional i honest que s'hi ha acumulat.

Per fer-se un criteri fonamentat sobre la realitat actual de l'ACA, l'únic camí vàlid és llegir-lo històricament.

2. Trajectòria històrica de l'Arxiu de la Corona d'Aragó

2.1 Introducció: funcions, fons i documents dels arxius

Totes les institucions, organitzacions, entitats i persones, tant públiques com privades, físiques o jurídiques, des de la seva naixença fins a la seva extinció o desaparició, generen i acumulen documents, tot formant el seu propi fons documental. El contingut d'aquests documents i el seu ordre reflecteixen indefectiblement l'organització interna i les activitats desplegades al llarg del temps per la institució productora del fons documental.

Originàriament, els documents es creen i s'acumulen pel seu valor o la seva utilitat administrativa i organitzativa, probatòria i legal. Reflecteixen tota mena d'actuacions, comunicacions, instruccions i drets. Amb el pas dels anys i dels segles, aquests valors esdevenen secundaris, i fins i tot poden desaparèixer, però alhora es fa més evident i creixent el seu valor cultural, històric i patrimonial. Per aquest camí, els fons i els documents que els conformen esdevenen el principal testimoni escrit de l'activitat dels seus productors i el fonament bàsic per a construir críticament la memòria historicosocial.

La preservació d'aquest valor cultural requereix la conservació física dels documents, però no és suficient evitar-ne només la seva destrucció material. És també primordial la salvaguarda del context orgànic de cada document, és a dir, la seva pertinença al fons documental dins el qual s'originà. Esmicolar el fons documental generat per una persona, un govern municipal, una organització política o qualsevol altra institució, disgregar-ne els seus documents i acomboiar-los amb altres de províncies distintes és una

altra manera de destruir la memòria històrica. Pràctiques d'aquesta mena n'emascaren i entrebanquen el coneixement i la transmissió i, alhora, gairebé sempre han estat i són adreçades a fomentar, bastir i justificar discursos històrics artificials.

A més de conservar el context documental original, tota gestió del patrimoni documental que vulgui ser professional i inscriure's en una política cultural democràtica no pot prescindir de cap manera del context institucional, geogràfic i cultural propi de cada fons. Així, els fons documentals han de romandre, tant com sigui possible, al seu lloc d'origen, molt especialment quan es tracti de béns de titularitat pública o bé gestionats per les administracions públiques.

Hi ha institucions que conserven la documentació històrica del seu fons documental propi i, sense intermediaris, en faciliten l'accés i la difusió en condicions tècnicament correctes. Moltes altres institucions i entitats, tant públiques com privades, no disposant dels mitjans materials per a fer-ho semblantment o bé entenent que es tracta d'una funció que desdii de les seves finalitats, transfereixen o dipositen els seus fons dins arxius públics de titularitat d'administracions d'un àmbit superior, dotats dels mitjans necessaris i específicament dedicats a acomplir aquesta funció. Existeixen molts fons documentals, d'altra banda, que foren produïts i acumulats per institucions avui desaparegudes o extingides. El més freqüent és que aquests fons ens hagin pervingut custodiats per institucions vigents que també n'heretaren les funcions o bé que, per vicissituds polítiques diverses, se n'apropriaren.

La figura de l'arxiu que custodia diversos fons documentals i que té la funció exclusiva o principal de posar-los a l'abast de la recerca històrica i dels ciutadans en general és una creació contem-

porània. Aquests "arxius d'arxius", que conserven no pas un sol fons documental, sinó diversos, s'han anat obrint camí al llarg dels segles XIX i XX fins a esdevenir, als nostres dies, una infraestructura i un servei imprescindibles, tant per a la creació cultural com per a la millor gestió de les administracions. En el marc d'un sistema d'arxius ben estructurat, des de l'àmbit local a l'àmbit nacional o estatal, n'han d'existir de diversos tipus segons un esglaonament marcat alhora per factors de caràcter territorial, administratiu i cultural. Uns i altres han de ser complementaris i, a cadascun, li han de correspondre unes funcions personalitzades i uns fons documentals determinats, i no altres. Al capdavant, el contingut substancial d'aquests arxius ha de tenir coherència.

L'organització contemporània dels arxius a l'Estat espanyol començà a concretar-se al segle XIX, acoblada a uns esquemes administratius, polítics i ideològics que portaven aparellat un molt fort centralisme, segons el model francès. L'Archivo Histórico Nacional, creat finalment l'any 1866 a Madrid, havia de ser-ne la institució capdavantera.

El cas espanyol és, però, un molt bon exemple de desplegament d'una política estatal d'arxius lenta i poc efectiva, especialment a nivell territorial. I ho posa clarament de manifest la situació del tot deficitària que ha arrossegat el patrimoni documental català fins al darrer quart del segle XX, particularment el que era de responsabilitat directa de l'Estat. Així, tant l'Informe de l'Institut d'Estudis Catalans de l'any 1908², com la Ponència del Congrés de Cultura Catalana del 1977³, coincidiren a fer una diagnosi pessimista de la situació en què es trobava el patrimoni documental de Catalunya i en la necessitat d'aplicar-hi una política general de coordinació i redreç.

Durant el segle XIX i bona part del segle XX, l'Arxiu de la Corona d'Aragó fou l'única infraestructura estatal d'arxius a Catalunya. Arran d'aquesta deficiència i, en general, de la inexistència sistematitzada del patrimoni documental i dels arxius de Catalunya, durant molts anys aquest centre s'ha vist forçat a exercir unes funcions que van molt més enllà de les que, amb tota lògica, li havien de correspondre. Les seves funcions s'han dispersat d'una manera molt excessiva i evident, fins a desdibuixar el mateix perfil de la institució. En correspondència amb aquesta realitat, ha acumulat uns continguts incoherents.

La creació dels arxius estatals de Girona, Lleida i Tarragona, sota el franquisme, ja portà a revisar-ne, si més no parcialment, funcions i continguts. En un context com el present, de sistematització dels arxius i del patrimoni documental de Catalunya en el seu conjunt, la revisió global de les funcions i dels continguts de l'ACA és una necessitat.

2.2 L'Arxiu Reial de Barcelona, des dels seus orígens fins a la Nova Planta (1716)

La història de l'ACA té dos períodes ben diferenciats per les seves funcions, pel seu contingut i, encara, per la seva denominació, que fins al segle XVIII fou la d'Arxiu Reial de Barcelona. Durant el seu primer període, el de més durada i el de formació del fons documental, fou un arxiu administratiu al servei dels comtes i dels reis del casal de Barcelona, i dels seus successors en el títol comtal. Durant el segon període, que s'inicià al segle XVIII, s'afermà en les dues centúries següents i té continuïtat fins als nostres dies, esdevé un arxiu històric al servei, substancialment, de la

recerca, obrint les seves portes a l'ingrés de molts altres fons documentals provinents d'una amplíssima gamma d'institucions bàsicament catalanes.

Els seus orígens reculen al segle IX, amb els documents propis dels comtes de Barcelona, encara que el primer esment explícit de l'existència d'un arxiu correspon a l'any 1180, en el regnat d'Alfons el Cast, el primer comte-rei. Sota el seu mandat, Ramon de Caldes, degà de la catedral de Barcelona, compilà el valuós *Liber Feudorum Maior*, que fou el resultat d'un acurat treball arxivístic.

A partir de mitjan segle XIII, regnant Jaume I, a aquest nucli originari de l'arxiu, s'hi començaren a incorporar els registres de la Cancelleria reial, elaborats a imitació de les cancelleries pontifícia i francesa. La seva confecció es va veure molt facilitada per la difusió de l'ús del paper.

Al segle XIV l'Arxiu Reial de Barcelona es consolida i s'organitza. El rei Jaume II (1291-1327) ordenà reunir al Palau Reial els documents que fins aleshores eren dispersos en diversos dipòsits, una iniciativa que s'ha de situar en el context de les àmplies reformes que en aquells anys s'hi van fer sota la direcció de Bertran Riquer. El 1318 el fons fou instal·lat en un espai adés ocupat per l'antiga capella del Palau Reial Major, el qual havia restat lliure arran de la construcció de la nova capella reial de traça gòtica, que és la que ens ha pervingut. A més de l'Arxiu Reial, que era el d'Estat, el monarca també féu instal·lar en un altre espai el del Mestre Racional. De fet, l'Arxiu Reial i el del Mestre Racional foren "archivos [que] funcionaron siempre separadamente y con personal distinto desde su creación"⁴. D'altra banda, amb Jaume II s'estengué l'elaboració de sèries de registres de la Cancelleria, tot agrupant

monogràficament diverses tipologies de documents o bé els referits a determinades matèries.

L'any 1384 Pere el Cerimoniós (1336-1387) atorgà a l'Arxiu Reial les seves primeres ordinacions, amb les quals les funcions de l'arxiver restaren molt més definides. El 1346 havia nomenat arxiver el seu escrivà Pere Perseya, que elaborà el primer inventari de l'Arxiu Reial de Barcelona.

Com s'ha apuntat amb anterioritat, els arxius sempre són un reflex de l'organització, les funcions i les activitats de les institucions que els generen o produeixen. L'estructuració política i administrativa dels territoris dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó fou marcadament descentralitzada. Es fonamentà, com ha escrit Jaume Vicens Vives, en una "organització confederal i delegada" que contenia l'acceptació de la pràctica de les procuracions i delegacions de poder. Catalunya, Aragó, València, Mallorca, Sardenya i els altres regnes integrants de la confederació catalanoaragonesa tingueren les seves pròpies institucions, constitucions o furs.

En correspondència amb aquest fet, cada regne o territori dotat de personalitat política pròpia acabà tenint el seu propi arxiu reial. L'any 1419 fou creat l'Arxiu Reial de València, o Arxiu del Real, i, el 1461, fou recreat l'Arxiu Reial aragonès, a Saragossa, després d'un primer intent de l'any 1348. És sabut que la creació d'ambdós arxius desagradà l'arxiver reial de Barcelona Pere Miquel Carbonell (1476-1517); i, seguint aquesta concepció un xic patrimonialista, no pas pocs dels seus successors ho han seguit llegint com una "perjudicial desmembración" o "una discutible decisió arxivística"⁵. És inqüestionable, però, que la configuració d'aquesta organització arxivística descentralitzada fou una deri-

vació del tot natural i lògica de l'estructura política i administrativa de la confederació catalanoaragonesa.

És també sabut que l'organització dels arxius acostuma a anar rereassagada en relació amb la dinàmica institucional i administrativa, la qual cosa s'exemplifica, en l'Arxiu Reial de Barcelona, en el fet que no fos centralitzat fins al regnat de Jaume II (1291-1327) i dotat d'ordinacions fins al 1384, com s'ha dit. I, quan això es produí, es tractà d'una actuació necessàriament efímera, que no podia durar, perquè un arxiu "central" de la Corona era una figura contradictòria amb la naturalesa mateixa de l'organització politicoadministrativa que n'havia de ser l'origen. A València, la fundació oficial de l'Arxiu del Real, el 1419, reconegué i organitzà una realitat ja existent, perquè "hay referencias a su funcionamiento desde 1393"⁶. L'Arxiu Reial de Barcelona, en conseqüència, *volens nolens*, actuà poc temps com a arxiu "central". A l'Arxiu del Real, de València, avui integrat dins l'Arxiu del Regne de València, els registres de Cancelleria s'inicien el 1419 i les "Cartes reials", el 1307. I, si volem fixar-nos en els altres fons valencians de l'administració reial, el del Mestre Racional hi comença el 1355, el de la Reial Audiència el 1349, el de la Governació el 1346 i el de la Batllia General de València el 1302. I, a Mallorca, malgrat la seva vinculació institucional amb Catalunya, el fons de la Batllia arrenca al segle XIV, el del Reial Patrimoni ho fa al segle XIII i el de la Reial Audiència, pel fet d'incorporar documentació de l'antiga Cúria, al 1230.

La integració de Catalunya i dels altres territoris catalanoaragonesos en la monarquia hispànica marcà un tombant decisiu en l'Arxiu Reial de Barcelona. Com va escriure Carini, el matrimoni

de Ferran d'Aragó amb Isabel de Castella acabaria comportant que "l'Archivo Catalano cede senza dubio il posto a quei di Simancas e di Alcalà", és a dir, a l'arxiu de la Corona castellana i, després, al central de l'Administració estatal espanyola⁷.

Ferran II establí el règim virregnal i d'audiències i, a l'ensems, l'any 1494 creà el Consell Suprem d'Aragó, que, fins a la seva supressió (1707), fou la principal institució de la Corona. Es consolidà en la segona meitat del segle XVI i tingué la funció de tractar els assumptes referits als territoris de la Corona d'Aragó. El 1555 fou creat el Consell d'Itàlia, que implicà separar-ne del primer els territoris italians. Durant els regnats dels primers Àustria, el Consell d'Aragó trameté registres als arxius reials de Barcelona, València i Saragossa, però, a partir del 1621, tant l'Arxiu Reial de Barcelona com l'Arxiu Reial de València veieren estroncats aquests ingressos. D'alguna manera, pot dir-se que els canvis institucionals s'imposaren a les inèrcies administratives, de manera que l'engròs del fons documental del Consell d'Aragó restà a Madrid -n'acabà essent la seva seu-, des d'on seria portat a Simancas (Valladolid).

La institucionalització de l'absentisme reial a Catalunya es reflectí, a l'Arxiu Reial de Barcelona, en un creixement molt més migrat del seu fons documental. A partir d'aleshores, hi ingressava la documentació del virrei, o lloctinent del rei, a Catalunya, i depenia de la Reial Audiència de Catalunya, presidida pel mateix virrei.

Ernest Martínez Ferrando va escriure que els segles XVI i XVII foren "de un prolongado letargo para el Archivo", d'"inactividad de los archiveros" i, el darrer, fins i tot, de "progresiva decadencia" i "tal vez el más calamitoso de su historia". Jaume Riera i Sans ha escrit, sobre aquests dos segles, que "la informació de què dispo-

sem sobre la realitat quotidiana de l'A[rxiu] R[eial de] B[arcelona] és molt escassa"⁸, tot un senyal, ens és lícit de pensar, d'una activitat quotidiana molt migrada. Una visita d'inspecció feta l'any 1677 per Llorenç Mateu i Sans, per encàrrec del Consell d'Aragó, confirma l'extrema deixadesa en què es trobava.

Fins a la Cort General de Catalunya de 1706, convocada pel rei Carles III, l'Arxiduc, no s'apuntà una veritable política de redreç de l'Arxiu Reial de Barcelona, guiada o vetllada per la Generalitat. S'hi féu present el "descuyt gran que fins vuy se ha tingut" i el "mal estat y disposició en què vuy se troba", tant "per falta de lloch", com "per lo poch cuydado se ha tingut en la conservació", com també "la confusió" en què es trobaven els documents per la inexistència de repertoris i índexs "per medi dels quals puga trobarse lo que és convenient". Per capgirar aquest desgavell, s'establí que s'hi farien obres "a prova de bomba", es creà l'ofici d'*especulador* de l'Arxiu Reial i una plaça o ofici destinat a escriure, rubricar i copiar els registres, i també es redefiniren les obligacions de l'arxiver. Mensualment, la Generalitat de Catalunya hi havia de fer una visita o inspecció per comprovar l'execució d'aquest pla de treball⁹.

L'ofici d'*especulador* fou encomanat a fra Manuel Marià Ribera, que partia d'un bon coneixement previ de l'Arxiu arran de les seves recerques històriques i que hi portà a terme una tasca molt meritòria. El setge i l'ocupació de Barcelona per les tropes de Felip V comportaren, malauradament, l'estroncament d'aquest redreç.

Amb la supressió de l'edifici constitucional de Catalunya, després de l'onze de setembre de 1714, i l'entrada en vigor de la Nova Planta (1716), l'Arxiu Reial de Barcelona esdevingué un arxiu tancat, deixà de ser un arxiu administratiu.

2.3 L'Arxiu de la Corona d'Aragó: un projecte frustrat del segle XVIII

Després de l'ocupació de Barcelona, l'onze de setembre de 1714, i de la promulgació del Decret de la Nova Planta, l'Arxiu Reial restà sota dependència de la nova Reial Audiència de Catalunya. El seu primer secretari, Salvador Prats i Matas, acumulà l'ofici d'arxiver. Durant els primers anys, la Reial Audiència encara hi transferí documentació, però els ingressos s'estrucaren de manera definitiva el 1727.

Una Reial cèdula de Felip V de 28 de setembre de 1738 reorganitzà l'Arxiu Reial de Barcelona i, el 1740, des de Madrid, en fou nomenat arxiver Francisco Javier de Garma y Durán. Els candidats catalans proposats per la Reial Audiència de Catalunya foren bandejats. Garma dirigí l'Arxiu durant més de quaranta anys, fins al seu òbit, el 1783. En el decurs d'aquests decennis, l'Arxiu Reial de Barcelona visqué canvis importants quant a les seves funcions i a l'organització del seu fons, que havia restat tancat amb documents de 1727, com ha estat dit. També durant aquest període li fou canviat el nom.

L'any 1751 Garma portà a Madrid un Memorial, en què exposava els seus projectes per a l'Arxiu. Era un programa que no tocava de peus a terra, poc realista i fastuós, on es deia, per exemple, que l'arxiver havia de tenir la consideració de secretari reial. La proposta més significativa era la de portar a Barcelona els arxius reials de Saragossa, València i Mallorca, a fi d'unir-los a l'Arxiu Reial de Barcelona i constituir, d'aquesta manera, l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Com era d'esperar, aquesta concentració -només plantejable des d'una mentalitat forastera als països on s'havia d'aplicar- no es portà mai a terme. Ara bé, l'afany de grandiloqüència, si més no,

es va satisfer, perquè el Reglament que l'any 1754 (Reial cèdula de 2 de febrer) fou implantat a l'Arxiu Reial de Barcelona féu oficial la denominació "Arxiu de la Corona d'Aragó", que Pròsper de Bofarull qualificaria temps a venir (1824) de "pomposo título". L'any 1756, trobem que Garma ja volgué figurar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona com a "Secretario del Rey nuestro Señor, y Archivéro del Real Archivo de la Corona de Aragón".

La implantació d'aquest nom ha generat i genera no pas poca confusió, especialment quan hom desconeix la història de l'Arxiu i quin és el seu contingut. Aquest fet, que aparentment pot semblar menut, sempre més ha condicionat el centre i, en la majoria dels casos, no pas per bé. Ha afectat i contradit tant la seva activitat interna, com la seva correcta visualització externa, i, als nostres dies, ha contribuït decisivament a destorbar l'actualització del seu regiment. El primer beneficiari de tot el que es pugui fer per escurçar la tan excessiva distància que hi ha entre el seu contingut real i el seu nom, encara molt més acrescudat d'aleshores ençà, serà, sens dubte, el mateix centre.

El fet que aquesta denominació impròpia incorporés el nom del regne d'Aragó, juntament amb els greus danys que patí l'Arxiu Reial de Saragossa -creat, com s'ha dit, el 1461- durant la guerra del Francès (1809)¹⁰, afavoreix que la confusió encara pugui ésser molt més gran a l'Aragó. Tot i així, ja al segle XIX l'arxiver aragonès Vicente de la Fuente, en el marc d'un intent de crear un arxiu històric de l'Aragó, considerava "inoportuna" la denominació ACA, perquè "no se han podido reunir todos los papeles necesarios para justificar exactamente aquel título"¹¹, tot al·ludint, sens dubte, al frustrat projecte de Garma.

Durant el regiment de Garma, l'Arxiu fou reorganitzat a partir de criteris cronològics, la qual cosa comportà, lamentablement, la pèrdua de la classificació i de l'ordre originals, i del context de molts documents. Molts registres de la Cancelleria perderen les seves cobertes i intitlacions originals i les antigues agrupacions de documents foren desfetes. Es tractava d'una reorganització del fons adient amb la funció d'arxiu històric assignada a l'"Arxiu de la Corona d'Aragó", segons els principis arxivístics de l'època. Entre els projectes formulats per Garma, hi havia igualment l'ingrés de l'arxiu o fons documental de l'extingit Consell d'Aragó i la publicació de diplomataris de documents històrics. Una part d'aquests propòsits seria assumida per Pròsper de Bofarull en la centúria següent.

El 1770-1771 l'Arxiu Reial de Barcelona canvià de seu. Fou traslladat del Palau Reial Major al Palau que havia estat la seu de la Generalitat i que aleshores ocupava la Reial Audiència.

Traspassat Garma, la plaça d'arxiver no fou coberta fins al cap de set anys i, novament, concedida des de Madrid a un foraster, tot restant marginats els candidats proposats per la Reial Audiència de Catalunya¹². Anotem que entre 1784 i 1806 es perderen, s'extraviaren o es feren malbé la major part dels 779 folis que avui manquen al *Liber Feudorum Maior* (actualment en té 88), que és considerat com el "nucli" de l'Arxiu Reial de Barcelona¹³.

2.4 L'Arxiu de la Corona d'Aragó als segles XIX-XX

En el decurs del segle XIX, l'ACA es consolidà plenament com un arxiu històric de la mà de Pròsper de Bofarull i Mascaró (1777-1858), que en fou nomenat arxiver per una Reial ordre de 1814 i

que exercí el càrrec durant trenta anys (1814-1840 i 1844-1849). El 1821 reaccionà contra els que volien endur-se l'Arxiu de Barcelona per portar-lo a Madrid. Sota la seva direcció, el fons documental de l'Arxiu Reial de Barcelona fou sistemàticament reorganitzat en la línia iniciada per Garma (renovació d'enquadernacions, classificació i ordenació segons un criteri cronològic, elaboració de nous instruments de descripció molt minuciosos, transcripció i publicació de documents, etc.).

La novetat més significativa, quant al seu contingut documental, fou l'obertura d'una llarga etapa d'ingressos de molts altres fons i documents històrics, una dinàmica que ha durat fins als nostres dies. Per aquest camí, l'Arxiu deixà de contenir un sol fons, el de l'Arxiu Reial de Barcelona, per integrar-ne una autèntica munió, que, al segle XX, assolí la seva màxima abundor i heterogeneïtat.

Per entendre l'inici d'aquest procés, s'ha de tenir present que Pròsper de Bofarull fou director de l'ACA en el context de la crisi final de l'Antic Règim, que comportà la desaparició o la profunda transformació de les velles institucions públiques i privades, civils o eclesiàstiques. Foren uns anys políticament i institucionalment convulsos, inestables, en què va perillar seriosament la conservació material de fons documentals importants, alguns dels quals es perderen. Pròsper de Bofarull, plenament conscient del valor històric i cultural d'aquest patrimoni documental, maldà per salvar-ne el bo i millor mitjançant el seu ingrés a l'ACA.

L'any 1817 aconseguí l'ingrés del fons documental de la Junta Superior del Principat de Catalunya (1808-1812), i, el 1821, ingressà a l'ACA l'arxiu de la Generalitat de Catalunya (s. XIV-1714).

Després de la supressió de la Generalitat de Catalunya (1714), el seu arxiu estigué arraconat a les golfes del Palau que havia estat la seva seu, que fou ocupat, com ha estat dit, per la nova Reial Audiència de Catalunya. Les condicions en què, durant més de cent anys, es tingué aquest important fons documental no foren bones i, ben probablement, han d'explicar una part de les pèrdues que avui s'hi detecten.

L'any 1812 havia estat creada l'efímera Diputació Provincial de Catalunya, que se suprimí el 1814, fou restaurada l'any 1820 i novament suprimida el 1822. Es tractava de la primera institució que, després de 1714, ostentà novament la representació del conjunt del país i, per això, es reclamà hereva de la Generalitat de Catalunya. Entenent-se d'aquesta manera, el 30 d'abril de 1821 les Corts espanyoles li concediren l'antic Palau de la Generalitat. També li fou lliurat l'arxiu, el qual, d'acord amb Pròsper de Bofarull, fou ingressat a l'ACA, aleshores sens dubte la seva destinació més idònia.

El 1822, 1835 i 1837 ingressaren a l'ACA els fons documentals, o bé parts, de tot un seguit de monestirs i convents de Catalunya, com és ara el de Ripoll, el de Sant Cugat del Vallès, el d'Alguaire o els dels jesuïtes i dels mercedaris de Barcelona. Vers el 1820, en una conjuntura d'instabilitat interna de l'Ajuntament de Barcelona, també hi havia ingressat un aplec molt important de documents reials de l'antic Consell de Cent. El 1845 hi ingressà l'arxiu de la Congregació Benedictina Claustral i, el 1849, el de la Casa de la Moneda de Barcelona.

L'any 1852 també hi ingressà, procedent de Simancas, la major part de l'arxiu del Consell d'Aragó, un fons documental que Garma havia manifestat que volia obtenir.

El trasllat de l'ACA i la inauguració de la seva nova seu, l'any 1853, al Palau del Lloctinent se situa en l'inici d'un nou tombant de la seva història. Pròsper de Bofarull, que hi assistí, havia estat succeït en la direcció de l'Arxiu (1850) pel seu fill Manuel de Bofarull. Tant l'un com l'altre tingueren el desengany de no poder aconseguir l'acceptació, a Madrid, d'un regiment propi per al centre, amb el qual volien preservar-ne, poc o molt, la seva autonomia davant l'embranchida centralista que ja es començava a sentir en l'àmbit dels arxius.

Un Reial decret de 9 de novembre de 1832 havia posat l'ACA sota la dependència de la Secretaría del Despacho de Estado (o Ministerio) del Fomento General del Reino -creat quatre dies abans-, juntament amb els arxius reials de Simancas, Sevilla i València. El 1858, la temença dels Bofarull s'acabà de fer efectiva, perquè l'ACA fou vinculat al *Cuerpo Facultativo de Archiveros-Bibliotecarios del Estado*, creat aquell any, dins el qual, a partir d'aleshores, forçadament hagué de ser reclutat el seu personal.

Durant la primera meitat del segle XIX, l'ACA, com a institució, estigué integrat d'una manera molt activa en la vida cultural de Catalunya, en la Renaixença. Només cal recordar que sorgeixen de l'antic Arxiu Reial de Barcelona projectes historiogràfics, de recuperació de la memòria històrica col·lectiva, com ara *Los condes de Barcelona vindicados* (1836), de Pròsper de Bofarull, o bé la *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña* (1876-1878), d'Antoni de Bofarull, que també hi treballà i fou, endemés, un dels principals impulsors de la recuperació de la llengua catalana per a la cultura escrita (*Gramática de la lengua catalana*, de 1867, en col·laboració amb Adolf Blanch)¹⁴. La mateixa inauguració de la nova seu, l'any

1853, a la qual ja s'ha fet al·lusió, tingué un deix inequívoc de festa catalanista per als homes de la Renaixença¹⁵.

A partir, però, de mitjan segle XIX, tot això s'anà esllanguint de manera progressiva fins a desaparèixer. Durant la segona meitat d'aquesta centúria, d'altra banda, l'ACA fou rebaixat de rang administratiu.

El Reial decret de 17 de juliol de 1858 classificà els arxius públics que custodiaven documents històrics en "generals", "provincials" i "municipals". Al seu torn, el Reial decret de 8 de maig de 1859, establí que els arxius "generals" podien ser de "primera" o bé de "segona classe", sense concretar la diferència entre els uns i els altres. L'Arxiu de la Corona d'Aragó, juntament amb l'"Archivo central" (Alcalà d'Henares) i el de Simancas, foren conceptuats de "primera classe". Els arxius de València, Mallorca i Galícia foren conceptuats de "segona classe". El Reial decret de 12 de juny de 1867 li mantingué aquesta categoria, dins la qual fou afegit l'Archivo Histórico Nacional.

Ara bé, el *Reglamento Orgánico del Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y Anticuarios y establecimientos de él dependientes* de l'any 1871 canvià les coses. Establí que els arxius públics "se consideran de primera, segunda ó tercera clase, segun su importancia". Els de primera classe eren els que "contengan documentos relativos á la generalidad de la Nacion ó á varias de sus divisiones topográficas, antiguas ó modernas". Foren conceptuats de primera classe "el Histórico Nacional, el Central de Alcalá de Henares [i] el de Simancas". Foren conceptuats de segona classe l'ACA i els arxius de València, Mallorca i Galícia, així com "cualquier otro que en lo sucesivo se crease con documentos de interés para la historia de

los antiguos Reinos en que estuvo dividida nuestra Península". Un nou Reglament del *Cuerpo*, de 1885, mantingué l'ACA en la categoria de segona classe, pròpia dels arxius amb documents "pertene-cientes a uno sólo de los antiguos reinos de España". El Reglament del *Cuerpo* de 1887 igualment ho confirmà.

El *Reglamento de los Archivos del Estado* de l'any 1901 classificà els arxius en tres classes: "generals", "regionals" i "especials". Eren arxius "regionals" "los que contienen documentos que se refieren a una sola región o a uno solo de los antiguos reinos de España. Son de esta clase el de la Corona de Aragón, el de Valencia, el de Galicia y el de Mallorca".

La categoria o classificació administrativa de l'ACA no canviaria fins a l'any 1947, pel decret d'*Ordenación de los Archivos y Bibliotecas y del Tesoro histórico-documental y bibliográfico*, que el va incloure dins els arxius "generals", juntament amb els de Simancas, Índies i l'Archivo Histórico Nacional, els quals, segons el decret, "contienen numerosa e importante documentación sobre la Nación en general o varias de sus regiones".

Dóna idea de l'abandó i del desinterès estatal per l'ACA el fet que Francesc de Bofarull i Sans, el seu director, l'any 1895 aprofités que Víctor Balaguer hagués estat nomenat ministre per escriure'l "recordándole que en 1888 habíase elevado a las altas esferas oficiales un proyecto que permanecía en el más completo olvido" relatiu al manteniment de la seva seu. Ernest Martínez Ferrando anota que, "desde que el archivo se instalara en el palacio de los Virreyes, a mediados de siglo, sólo se habían logrado 2.000 pesetas -y ello de la Diputación Provincial- para reparar el hundimiento del techo en la sala en que se guardaba la preciosa documentación

de la cancelleria real". Tot i així, l'ACA hagué d'esperar que un bon coneixedor i usuari del centre, l'historiador Eduardo de Hinojosa, estudiós de la pagesia de remença de Catalunya, fos director general d'Instrucció Pública (1899), per aconseguir que arribessin diners de Madrid per agençar l'edifici de l'Arxiu.

També mercès a Eduardo de Hinojosa, l'any 1902, es va evitar el propòsit de l'inspector general d'arxius del moment de treure l'ACA del Palau del Lloctinent. Hinojosa escrigué a Bofarull: "Yo le convenceré (a Ortega [*l'inspector*]) de que no puede ni debe pensarse en trasladarlo (el archivo), pues no hay ni podrá encontrarse, ni siquiera construyéndolo de nuevo, local tan a propósito por su tradición y por sus condiciones de todo género para ese destino"¹⁶. Altres inspectors de temps a venir, com és sabut, acabarien fent efectiu el despropòsit del tal Ortega.

Al llindar del segle XX, hi havia consciència plena que l'ACA era un instrument molt insuficient. D'aquesta manera, resulta ben entenedor que l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1908, a partir de l'evidència que l'Estat mantenia l'ACA impotent per afrontar una protecció sistemàtica del patrimoni documental del país, plantegés la necessitat de crear un "Arxiu Territorial de Catalunya". El problema era que no existia una institució amb jurisdicció sobre el conjunt del territori: "Si existís encare la Generalitat Catalana, ella fora l'indicada per aquesta funció"¹⁷. En no haver-hi, per tant, una institució representativa del conjunt del país, es recomanà que cada diputació provincial actués a la seva demarcació. Aquestes reflexions sobre la situació dels arxius catalans foren precipitades pel cas dels fons del "Reial Patrimoni de Catalunya", mal instal·lats i amb el dubte de la seva "definitiva permanència en la

nostra terra". Tractant-se d'uns fons de propietat estatal, no existint la possibilitat d'ingressar-los en un arxiu general de Catalunya i havent-hi el perill de sortir del país, el fet que Joaquim Miret i Sans i Jaume Massó i Torrents plantegessin el seu ingrés a l'ACA no contradiu el que ha estat apuntat. De tota manera, Enric Prat de la Riba gestionà i aconseguí el seu trasllat a la seu de la Diputació de Barcelona, a l'antic Palau de la Generalitat.

Des d'aquesta mateixa perspectiva, de consciència de la deficient actuació estatal i de l'ACA, és també entenedor i fou un molt plausible encert -avui a vegades incomprès- que la Biblioteca de Catalunya, fundada l'any 1907 per l'Institut, creés dins seu un "Arxiu", gràcies al qual el país ha evitat la pèrdua o l'exportació d'un patrimoni documental importantíssim.

Entrat el primer terç del segle XX, l'encartonament institucional de l'ACA, el seu allunyament de la vida cultural de Catalunya i, alhora, la situació d'abandó en què el tenia l'Estat, era una realitat més que evident que feia molts anys que es covava. No és gens estrany, per això, que el 1931 Ferran Soldevila, referint-s'hi, escrigués que l'ACA "ha estat durant anys i anys una de les imatges més fidels de l'actuació oficial a Catalunya"¹⁸. Ja l'any 1920, fins i tot el mateix director de l'Arxiu, Eduardo González Hurtebise, no pas molt de temps abans del seu traspàs, s'havia atrevit a al·ludir públicament a "su mezquina situación actual", amb l'esperança que "al llegar los días de la Exposición de Barcelona no demos un lamentable espectáculo ante el mundo entero". I hi afegia, encara, que "bien triste es haber de consignar que el tesoro inapreciable que encierra este monumental edificio está siempre a merced de la piedad de Dios"¹⁹.

L'any 1929 en fou nomenat director Ferran Valls i Taberner. El seu prestigi com a investigador i la seva militància, aleshores, dins el catalanisme conservador auguraren algunes esperances d'anorreament de l'esclerosi que arrossegava l'ACA. Jordi Rubió i Balaguer ens ha transmès la voluntat manifestada aleshores per Valls i Taberner d'acabar amb "el período de vegetación parasitaria y burocrática y a continuar la tarea estructuradora y fecunda del primero de la dinastía Bofarull"²⁰. Aconseguí de fer-hi algunes obres, especialment a la sala de consulta, que fou renovada, i creà o amplià molt la biblioteca auxiliar de l'Arxiu. Alhora, continuà la dinàmica d'ingressar-hi fons i documents de Catalunya, que s'havia anat mantenint.

El 1881 havia ingressat a l'ACA el fons de la Confraria d'adroguers i confiters de Barcelona, el 1901 diversos volums de la Governació General de Catalunya i, el 1918, fons i documents monàstics de les delegacions provincials d'Hisenda de Barcelona, Girona i Tarragona. Sota la direcció de Valls i Taberner, hi entrà (1930) una altra partida de documents monàstics tarragonins, però l'ingrés més destacat fou el de l'Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya, un aplec de fons documentals de primer ordre, format el 1804, que contenia el del Mestre Racional i el de la Batllia General de Catalunya. Aquest ingrés, que l'any 1934 el Conseller de Cultura de la Generalitat havia manifestat al Parlament de Catalunya que volia per al futur "Arxiu General de Catalunya", es portà a terme l'estiu de 1936.

Durant la seva direcció del centre, es produí la proclamació de la Segona República (1931), la restauració de la Generalitat i l'entrada en vigor de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932. En

aquest nou marc, l'ACA entrava plenament en l'obra de cultura que aspiraven a construir els quadres que acabarien regint la Generalitat. Essent militant de la Lliga, la distància política que el separava d'aquests quadres no devia ajudar a trobar la millor solució quant al tema del traspàs de l'Arxiu a la Generalitat. Segons Alexandre Galí, Valls i Taberner va estar "lluïtant a peu i a cavall perquè l'Arxiu de la Corona d'Aragó no fos traspasat a la Generalitat com tots els altres"²¹.

L'Estatut de Núria situava implícitament l'ACA dins les competències de la Generalitat, però l'Estatut d'Autonomia aprovat a Madrid (1932) establí que aquesta s'encarregaria dels arxius "menys el de la Corona d'Aragó". L'argument estatal per negar el traspàs de l'ACA fou que contenia fons o documents referits a altres territoris, més enllà de Catalunya. El tema de fons, realment, no era tant aquest com el d'entrebancar i limitar l'autonomia catalana. Recordem, d'altra banda, que aleshores mateix l'Estat tenia conceput l'ACA com un arxiu de "segona classe", que eren "los que contienen documentos que se refieren a *una sola* región o a *uno solo* de los antiguos reinos de España" (com els de Mallorca, València o Galícia).

Fèlix Duran i Canyameres escrigué que no traspasar l'ACA a la Generalitat era "una cosa completament irracional"²². Antoni Rovira i Virgili, després de recordar que "l'Estat central, l'Estat unitari, mai no se l'ha estimat aquest Arxiu" i que era "gairebé un miracle que hagi pogut travessar els llargs temps de deixadesa i abandonó i hagi arribat fins als nostres dies", feia notar que "els protestataris ignoren o volen ignorar què és i què conté l'Arxiu", i defensà que "els volums i papers de la Generalitat antiga han d'ésser restituïts directament a la Generalitat novella"²³. Mossèn Sanabre, arxiver

diocesa de Barcelona, aixecà igualment la seva veu perquè l'arxiu de la Generalitat fos lliurat a la Generalitat²⁴.

Ara bé, malgrat no haver estat traspassat, hi foren introduïts canvis importants. La mateixa negativa al traspàs portà, inevitablement, a negociar-ne els seus continguts, que aleshores, després d'un segle de successius ingressos, resultava obvi que eren majoritàriament catalans. La Comissió Mixta de Traspasos Estat-Generalitat per a la implantació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 assumí el fet inqüestionable de l'existència d'uns "fons agregats" al "conjunt documental bàsic" de l'ACA, constituït aquest pel fons de l'Arxiu Reial de Barcelona.

La Comissió Mixta demanà al director de l'ACA un informe sobre els fons del centre. Aquest informe, datat el 24 d'abril de 1933 i signat per Valls i Taberner, sostenia que el "conjunto documental básico y permanente" de l'ACA el constituïa l'Arxiu Reial de Barcelona. Tot i que aleshores no es trobava a l'ACA i que, per tant, no era pas procedent que l'informe ho tractés, també incloïa dins aquest "conjunto documental básico y permanente" "aquella parte del Archivo que fue del Real Patrimonio de Cataluña relativa a la documentación del antiguo Maestre Racional", sobre la qual afirmava, de manera incorrecta²⁵, que fou "segregada indebidamente en alguna circunstancia ocasional del conjunto esencial de este Archivo de la Corona de Aragón". Passava tot seguit a enumerar els altres fons i conjunts de documents que es trobaven a l'ACA, bo i deixant clar que no formaven part del seu "conjunto documental básico y permanente".

A partir d'aquest informe, la Comissió Mixta de Traspasos Estat-Generalitat arribà a un acord unànim, que fou aprovat pel

Govern central mitjançant el Decret de 5 d'octubre de 1934 (*Gaceta de Madrid* de 6 d'octubre de 1934). Per aquest Decret foren traspassats a la Generalitat els fons documentals de l'ACA ingressats "a partir del siglo XIX y hasta 1932" que eren "colecciones documentales totalmente ajenas a la Corona de Aragón, recogidas en su mayor parte por el celo de los Archiveros, para su conservación", a més d'altres fons.

Aquesta documentació aliena a l'ACA fou enumerada succintament a la part expositiva del Decret: (1) "el Archivo de la Generalidad de Cataluña, que pasó a poder de la Real Audiencia, cuando Felipe V suprimió la Generalidad", (2) "la documentación histórica de la Junta Superior del Principado de Cataluña durante la Guerra de la Independencia, de cuya recogida fue autorizado el Archivero señor Bofarull" i "los papeles de la ocupación napoleónica agregados en 1921", (3) "los materiales históricos que D. Próspero de Bofarull, autorizado por real orden de 30 de enero de 1836, recogió en diversos Monasterios de Cataluña, que habían sido saqueados entonces", (4) "legajos y pergaminos del extinguido Consejo de Hacienda de Barcelona que proceden del Convento de Monjas de San Juan de Jerusalén, libros y papeles del Colegio de Drogueros y Confiteros y otros gremios de Barcelona y fondos municipales [*Ajuntament de Barcelona*], igualmente ajenos al citado Archivo".

El Decret establí que la Generalitat havia de rebre "los fondos del Archivo de la antigua Generalidad; documentación histórica de la Junta Superior del Principado de Cataluña durante la guerra de la Independencia; papeles de la ocupación napoleónica; documentos, códices y libros de los Monasterios catalanes de los Archivos del Estado, documentación del extinguido Consejo de Hacienda de Bar-

celona, fondos municipales y libros y papeles procedentes del Colegio de Drogueros y Confiteros de Barcelona y de otros gremios catalanes". Pel mateix decret foren traspassats a la Generalitat de Catalunya els arxius de protocols i els de les audiències. Cal remarcar el fet que, no només fossin traspassats els fons monàstics que eren a l'ACA, sinó també els existents en altres arxius de l'Estat, amb la qual cosa el Decret afectava l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. També establí que "los Jefes de los Archivos en que se hallaren dichos fondos o los Presidentes de las Corporaciones oficiales, respectivamente, harán entrega al servicio de Archivos de la Generalidad de los fondos relacionados en el presente acuerdo".

L'any 1934 la Generalitat no tenia un arxiu propi, on aquests fons i documents traspassats poguessin ésser tractats tècnicament i posats a l'abast dels investigadors. Tenia projectes, això sí, tant d'un arxiu històric o general de Catalunya com d'una xarxa d'arxius escampada pel territori, però amb tan poc de temps encara no s'havien pogut fer realitat. Resulta ben entenedor, per tant, que s'avingués al fet que aquests fons i documents traspassats continuessin en dipòsit a l'ACA, que és el que acordà la Comissió Mixta i recollí el decret esmentat.

El fet que l'ACA, a partir d'aleshores, contingués uns fons que eren de l'Estat i uns altres fons i documents que eren de la Generalitat portà a establir un regiment compartit del centre a través de la creació d'un Patronat. En el termini de seixanta dies, la Comissió Mixta havia d'establir les bases d'aquest "règim de Patronat". Els efectes dels fets del 6 d'octubre de 1934, amb l'empresonament dels membres del Govern de la Generalitat i la suspensió de l'Estatut d'Autonomia, ho impediren.

És convenient de remarcar que entre aquell Patronat previst el 1934 i el que, en aplicació dels vigents estatuts d'autonomia de Catalunya, l'Aragó, la Comunitat Valenciana i les Illes Balears, ja hauria d'haver estat creat, hi ha un rerefons ben diferent. El de 1934, limitat a la Generalitat i l'Estat, es justificava a partir del fet que l'ACA hagués passat a contenir béns o fons, una part dels quals eren de titularitat de la Generalitat i, una altra, de l'Estat. El fonament del Patronat actual és ben distint. Ara, el legislador partí de la idea que, essent l'ACA un arxiu el contingut del qual afecta les esmentades quatre comunitats autònomes, totes quatre han de participar en el seu regiment a través de la seva presència en un Patronat de nova creació. El Patronat actual únicament es justifica en la mesura en què el contingut de l'ACA és "comú" a les quatre comunitats autònomes. I perd tota la seva justificació en relació amb els fons i documents, abundantíssims i majoritaris, que inqüestionablement només afecten Catalunya.

D'altra banda, després de les eleccions de 16 de febrer de 1936, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 fou restablert, però al cap de cinc mesos es produïa l'aixecament militar contra la República i esclatava la guerra. A partir del 19 de juliol de 1936, l'actuació de la Generalitat en matèria d'arxius no tingué altre objectiu que la seva salvaguarda i protecció. Sota la direcció d'Augustí Duran i Sanpere, director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i, des del 2 de juny de 1936, cap de la Secció d'Arxius del Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Conselleria de Cultura de la Generalitat, es portà a terme una tasca ingent i decisiva per a la conservació del patrimoni documental català.

El Decret de 4 d'agost de 1936, signat pel president Lluís Companys i el conseller de Cultura Ventura Gassol, establí que "tota la documentació anterior al segle XIX i procedent d'Institucions públiques, Corporacions i Comunitats de tota mena i patrimonis familiars de l'antiga noblesa, queda a disposició de la Generalitat de Catalunya". El seu article segon aclaria que "l'Arxiu de la Corona d'Aragó s'entén íntegrament comprès en la disposició present"²⁶. La Secció d'Arxius havia de tenir cura del compliment de les disposicions del decret "amb la urgència que les presents circumstàncies imposen". El 6 d'octubre de 1937 i el 10 de març de 1938, sengles Ordres del conseller de Justícia traspassaren al Departament de Cultura, respectivament, "tota la documentació anterior a l'any 1800 existent a l'Arxiu de l'Audiència Territorial de Catalunya" i "tots els protocols anteriors a l'any 1800" conservats als arxius de protocols dels diferents districtes notariais de Catalunya.

A partir d'aquestes disposicions, la Secció d'Arxius es féu càrrec de l'engròs del patrimoni documental català i en concentrà una molt bona part en diversos dipòsits situats a Barcelona i a algunes altres localitats. Eren unes concentracions provisionals de fons i documents històrics anteriors al 1800, portades a terme per protegir-los dels estralls bèl·lics i revolucionaris, a semblança del que també es féu paral·lelament amb els altres béns mobles integrants del patrimoni històric.

En aplicació de l'esmentat Decret de 4 d'agost de 1936, aquestes actuacions també afectaren l'ACA. Segons Ernest Martínez Ferrando, aleshores el seu director accidental perquè Ferran Valls i Taberner havia fugit, en esclatar la guerra la situació del centre era "bas-

tante crítica", perquè el seu edifici "no oferia defensa alguna para la valiosa documentación histórica que albergaba". Davant d'aquesta situació i del context revolucionari, la Generalitat hi intervingué "con el fin de ejercer sobre él una tutela eficaz e inmediata en el caso de que lo exigiesen los acontecimientos". Per frenar possibles danys a l'Arxiu, fou posada a la seva façana un rètol amb el text *Generalitat de Catalunya. Institucions culturals del poble. Arxius dels antics Estats de Catalunya i Aragó*. I la documentació considerada més valuosa fou traslladada a Viladrau "en condiciones inmejorables"²⁷.

Ocupada Catalunya per l'exèrcit franquista, els dipòsits de fons documentals organitzats per la Secció d'Arxius foren incautats segons el procediment establert per una Ordre de febrer de 1939 i posats sota el control del Servicio de Recuperación Documental y Bibliográfica, que depenia de les autoritats militars. El procés de retorn dels fons documentals als seus llocs d'origen, en els casos en què els seus titulars els demanaren, es portà a terme seguint unes instruccions dictades a Madrid el 10 d'agost de 1939. Aquestes instruccions exclouien del retorn els protocols notariais i altres documents que les autoritats estimessin que havien de ser conservats en arxius públics o bé a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid.

Entre 1940-1941, per ordre del cap del Servicio de Recuperación Documental y Bibliográfica, que fou extingit l'estiu de 1940, ingressà a l'ACA un conjunt remarcable de fons que no foren reclamats o bé que no es volgué retornar al seu lloc, provinents del dipòsit format per la Secció d'Arxius al monestir de Pedralbes (Barcelona). Avui constitueixen molt bona part de la seves seccions anomenades "Protocolos notariales" i "Diversos" per la guia de

1986 (fons municipals, parroquials i notariais d'Agramunt, l'Arboç, Bagà, Berga, Igualada, Mataró, Guissona, Sant Mateu de Bages, Torroella de Montgrí, etc.). A més d'aquests fons de caràcter local i comarcal, poc abans ja hi havien ingressat documents de la Reial Audiència de Catalunya i d'altres fons adés conservats al Palau de Justícia de Barcelona, i l'arxiu del Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem.

Al capdavant, per tant, com a resultat de la guerra, l'ACA encara accentuà el caràcter estrictament català dels seus fons arran d'aquests ingressos, que hi foren deficientment encabits o instal·lats. Frederic Udina Martorell escrigué, referint-se a Ernest Martínez Ferrando, que "las primeras palabras que le oíamos por la mañana al empezar las tareas versaban sobre su preocupación por el hacinamiento de los fondos y su pésima ubicación, como consecuencia, no solo de la obsoleta instalación, sino también por el amontonamiento de fondos documentales que habían ingresado en el Archivo recién terminada la guerra, especialmente de aquellos que durante la misma se habían almacenado en el monasterio de Pedralbes y que fueron evacuados a nuestro centro"²⁸.

Durant el llarg període de la dictadura franquista la línia d'ingressos de nous fons documentals a l'ACA, practicada des del segle XIX, no només es mantingué, sinó que fou espectacularment intensificada. A més, però, d'un descontrolat o desorganitzat creixement quantitatiu de la seva documentació, la tradicional política d'ingressos de l'ACA també experimentà canvis qualitatius.

La creació dels arxius històrics provincials de Tarragona (1944), Girona (1952) i Lleida (1952) comportà, de fet, la disminució de les seves funcions. Aquests arxius estatals, cadascun en la seva cir-

cumscripció, alliberaren l'ACA d'haver de continuar complint, més bé o més malament, la funció d'arxiu històric de la documentació estatal d'aquestes tres províncies. A partir d'aleshores, els ingressos de documentació generada o controlada per l'Estat a l'ACA se cenyiren a l'àmbit territorial de la província de Barcelona, on no fou creat l'arxiu històric provincial corresponent. Deixà d'ingressar, per exemple, documentació de les delegacions d'Hisenda de Girona, Lleida i Tarragona, altrament del que havia succeït amb anterioritat. I no solament s'acabaren aquests ingressos, sinó que també fou revisat el seu contingut. Així, els fons notariais que conservava, corresponents a districtes d'aquestes tres províncies, foren extrets de l'ACA i ingressats als tres arxius esmentats.

Un capítol diferent el constitueix el cas dels protocols notariais anteriors al 1800 del districte de Vilafranca del Penedès, que sortiren de l'ACA per retornar al seu lloc originari. L'any 1938 la Secció d'Arxius se'ls endugué i els portà al dipòsit de Pedralbes. El setembre de 1940 ingressaren a l'ACA, en compliment d'ordres donades pel cap del Servicio de Recuperación Bibliográfica y Documental. L'octubre de 1941 la Junta del Museu de Vilafranca en demanà el retorn i, el mes de gener de 1942, havent sortit de l'ACA, ja tornaven a ser a Vilafranca del Penedès. Avui són a l'Arxiu Històric Comarcal d'aquesta ciutat.

El 1943 es produí la represa d'ingressos significatius a l'ACA, amb l'entrada d'una partida important de documents monàstics i conventuals catalans, provinents de la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona, on havien estat portats al segle XIX arran de la desamortització de Mendizábal. El 1949 hi ingressà, mitjançant la seva compra, una de les diverses parts del malaguanyat arxiu del lli-

natge català dels comtes de Santa Coloma, un fons molt important que es fragmentà i que avui es troba escampat en diferents arxius i biblioteques. El darrer ingrés important, sota la direcció d'Ernest Martínez Ferrando, fou el del fons de la Comandància d'Enginyers, l'any 1956, portat de la Capitania General de Barcelona.

En jubilar-se Ernest Martínez Ferrando (1961), l'historiador Ramón Carande intentà que Ferran Soldevila fos nomenat director de l'ACA. No pas sense dificultats, el nostre gran historiador s'hi havia reincorporat l'any 1955, ocupant una plaça de cap de secció (sobretot treballà l'arxiu de la Generalitat de Catalunya i "Monacals"). Com era d'esperar, més encara en el context d'aquells anys, el Règim i el *Cuerpo* no l'acceptaren, i Ferran Soldevila continuà essent cap de secció fins a la seva jubilació (1964)²⁹.

Durant els anys seixanta i setanta, els fons de l'ACA augmentaren d'una manera absolutament desmesurada, com mai no havia succeït. Ho deixava ben clar el seu director, Frederic Udina Martorell, l'any 1981, en escriure que "sobre los tres kilómetros y medio de documentos que, aproximadamente, hallamos en 1961, cuando nos hicimos cargo de la dirección de este Archivo, contenidos además en mal dispuestas estanterías y repartidos por todo el Palacio, se ha pasado a quince en la actualidad"³⁰. Aquest creixement tan gran, del tot desproporcionat amb els mediocres mitjans posats per l'Estat per al funcionament de l'Arxiu, també es produí a base d'ingressar-hi fons i documents de Catalunya. Es tractava, sobretot, de documentació generada per l'administració perifèrica estatal a Barcelona. També hi ingressà, emperò, documentació referida al conjunt de Catalunya, consistent en nous fragments de l'engavanyat fons de l'antiga Reial Audiència de Catalunya que

eren arraconats al Palau de Justícia, on, tot i així, encara hi restaren molts documents d'aquest fons.

El 1962 hi ingressà documentació provinent de la Delegació Provincial d'Hisenda de Barcelona; el 1965, el fons de l'empresa La Maquinista Terrestre i Marítima, i, el 1970, els al·ludits nous documents de la Reial Audiència i el fons de l'Audiència Criminal de Manresa. També hi ingressaren alguns fons patrimonials, entre els quals destacà el dels Sentmenat, l'any 1969. No costa gens d'entendre que, avançats els anys seixanta, l'absoluta impossibilitat d'encaibir més documentació al Palau del Lloctinent forçés a buscar un espai o dipòsit suplementari. Aquest es trobà a Cervera (la Segarra), a l'edifici de l'antiga Universitat.

Des del 1969 començaren a ser traslladades a Cervera sèries documentals de l'ACA. La formalització administrativa d'aquest dipòsit, anomenat oficialment "Depósito Regional de Archivos", es féu mitjançant una Ordre ministerial de 18 de febrer de 1970. El 31 de març de 1970 la direcció del Dipòsit fou vinculada formalment a la direcció de l'ACA. Tot i que, seguint la seva denominació, es creà com un dipòsit també subsidiari dels tres arxius provincials existents, a la pràctica ha actuat gairebé exclusivament per a Barcelona. Dels esmentats 15.000 metres lineals de documents de què parlava, l'any 1981, el director de l'ACA a la guia de l'Arxiu, 5.500 deia que es trobaven a Cervera, mentre que els restants 9.500 m.l. eren encabits al Palau del Lloctinent.

Al Dipòsit de Cervera, ultra el que hi fou portat de l'ACA, hi ingressà documentació dels segles XIX i XX, molt voluminosa, com és ara de diverses magistratures de treball de Barcelona (1973), de l'INE de Barcelona i Cens de 1970 (1977, 1980), del Govern Civil de

Barcelona (1981), de l'AISS de Barcelona (1982) o de la Delegació d'Hisenda, també de Barcelona.

L'any 1988, el director de l'ACA, Rafael Conde, donà una visió ben pessimista i real d'aquest Dipòsit, tot al·ludint a la seva "situació negativa", a la seva saturació ("és ple") i al fet que "la manca de dotació econòmica impedeix una acció sobre els documents". Escrigué que aleshores en contenia 7.385 m.l.³¹. La consulta d'aquesta documentació per part dels investigadors es feia a l'ACA, on eren traslladats els documents sol·licitats. La vinculació i dependència del Dipòsit respecte a l'ACA es traduí, funcionalment, en la connexió o continuïtat documental entre ambdues seus. Així, un mateix fons ha estat repartit entre Barcelona i Cervera, tendint-se a mantenir a l'ACA les seves parts, sèries o documents més sol·licitats, tot deixant a Cervera la resta.

Entrats els anys vuitanta, la vigència dels estatuts d'autonomia català, aragonès, valencià i balear implicava que el regiment de l'ACA es trobés en una situació provisòria, perquè se n'havia de crear el Patronat que aquells preveïeren. No escau, aquí, de fer una crònica de la incapacitat per desfer aquesta latent provisionalitat del centre. Una part gran de la responsabilitat d'aquesta situació recau en l'Administració Central, encara que no li és exclusiva.

Igualment, fou incorrecte que el Ministeri de Cultura, trobant-se l'ACA immers en aquesta situació interina, portés a terme una actuació tan determinant com el seu trasllat a una altra seu de nova construcció, la que actualment ocupa, situada al carrer dels Almogàvers, que fou inaugurada l'any 1993. No són pas pocs els arxivers, historiadors i ciutadans en general que no veuen gens bé l'operació d'haver desarrelat l'Arxiu Reial de Barcelona del seu

entorn urbà i històric original. A banda d'aquest, el trasllat de 1993 encara té altres inconvenients, entre els quals no és pas anecdòtic el perill inacceptable que suposa el fet de tenir a la seva vora una benzinera.

La seu d'un arxiu, les seves instal·lacions, els dipòsits i la capacitat i la distribució dels espais, han de ser acoblats a les seves funcions i al seu contingut patrimonial present i raonablement previsible. La necessitat de revisar les funcions i els fons de l'ACA és un fet tècnicament incontestable, tant ara com fa vint anys. La correcta resolució d'aquesta necessitat, estrictament arxivística, és inseparable de l'adaptació del regiment de l'ACA al marc autonòmic i estatutari. Tot això no vol dir altra cosa que un tema de la importància del trasllat de la seva seu hauria d'haver estat plantejat dins el Patronat. Tirar-lo endavant sense haver constituït aquest Patronat és una nova i greu demostració de la resistència dels responsables dels arxius estatals a assumir les derivacions arxivístiques de l'estructuració autonòmica de l'Estat.

Un altre fet destacable d'aquests darrers anys ha estat el traspàs a la Generalitat de Catalunya del Dipòsit d'Arxius de Cervera. Pel Reial decret 898/1995, de 2 de juny, sobre ampliació de serveis i mitjans de l'Administració de l'Estat traspassats a la Generalitat de Catalunya en matèria de cultura, la Generalitat assumí "en l'àmbit territorial les funcions de l'Administració de l'Estat relatives al servei públic arxivístic del Dipòsit Regional d'Arxius de Cervera en els termes del conveni que totes dues administracions subscriuran a aquest efecte".

El traspàs d'aquest dipòsit no suposà, de cap manera, solucionar el tema dels fons "agregats" a l'ACA, és a dir, el d'aquells fons

estrictament referits a Catalunya, siguin d'àmbit local, comarcal, provincial o nacional. Aquest fet, juntament amb la situació tan deficient d'aquest dipòsit, fan molt difícil d'entendre que la Generalitat acceptés d'assumir-ne el traspàs, que portava incorporat el gros dogal de l'obligació d'haver de gestionar, en aquestes condicions, la documentació semiactiva generada per l'administració perifèrica de l'Estat a Barcelona, que és abundantíssima. Els fons, d'altra banda, restaren capriciosament tallats i repartits entre l'ACA i Cervera. Arxivísticament, i també en altres ordres, l'assumpció d'aquest traspàs fou un error.

Al llarg d'aquests més de vint anys, per tant, l'Estat ha seguit actuant a l'ACA sense canvis de cap mena en el seu regiment. El manteniment d'aquest monopoli caduc ha servit per demostrar, encara més, que la revitalització d'aquest centre cultural demanda que hi participin les institucions representatives de les comunitats autònomes que hi tenen, en una o altra mesura, la seva memòria històrica. Per fer una valoració de la vida de l'ACA durant aquest període, s'ha de saber evitar el miratge que pot generar la simple presència d'un nou edifici. La tan necessària renovació del centre encara no s'ha produït.

A l'entrada del segle XXI, la concepció contemporània dels arxius va molt més enllà del que és la conservació, la descripció i la facilitat d'accés als documents per part dels estudiosos. A un arxiu que és dipositari d'un patrimoni històric tan extraordinari com el que té l'ACA, li correspon i la societat li demana un paper molt més actiu en la creació cultural, tant en l'àmbit de la recerca històrica com en el d'una àmplia difusió social dels seus continguts. El paper acomplert per l'ACA durant aquests anys, en aquest sentit,

és ben insuficient. El seu grau d'implicació activa i de presència en la vida cultural barcelonina és d'un absentisme incompreensible, i no cal dir més enllà de Barcelona, tant a la resta de Catalunya com a València, a les Illes Balears o bé a Saragossa. Les causes d'aquesta situació no són pas imputables al seu personal, sinó a uns esquemes de gestió i a uns programes que vénen imposats i no han variat en relació amb el que es feia abans del 1978.

Aquest encastellament de l'ACA que l'allunya de l'entorn històric i cultural que n'és el seu origen, té múltiples manifestacions. La més que migrada difusió dels seus fons n'és una. La postergació de la llengua catalana n'és una altra. Encara és hora que el Ministeri publiqui una guia en català homologable a la de l'any 1986. No cobreix de cap manera aquesta suplència l'insignificant opuscle que fou publicat l'any 1980, en un context d'aïres de canvi. Denota com han evolucionat les coses, de la misèria a la discriminació negativa, el fet que un nou fullet divulgatiu que el Ministeri publicà l'any 1999 aparegués en castellà i en anglès, i prou. La greu crisi interna de l'ACA que aflorà els anys 1996-1997 reblà la demostració de la deficient gestió que arrossega el centre. En alguna part, aquella crisi resultà de permetre que l'ACA fos instrument i víctima de lluites corporatives alienes a la realitat del país.

Malauradament, avui l'ACA continua essent un centre cultural amb un contingut valuósíssim, que és molt i molt desaprofitat.

3. Els fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó en l'actualitat

A partir de la bibliografia, resulta molt difícil d'obtenir dades quantitatives de caràcter general sobre el contingut documental de l'ACA (metres lineals totals, per seccions, grups de fons o bé fons, nombre total de pergamins, etc.). Continua predominant al centre l'habitudo més tradicional de donar quantitats parcials (per "seccions", grups de fons, fons o altres aplecs) de "registres", "llibres", "volums", "lligalls", "processos", "sentències", "pergamins", "unitats", etc., és a dir, d'unitats que en uns casos corresponen a la configuració material dels documents, a unitats d'instal·lació o bé, en altres, a tipologies documentals. Això determina que l'homogeneïtzació d'aquestes dades parcials sigui impossible. En una bona part, això respon al fet que molts fons presenten una classificació tradicional o bé embrionària molt sovint articulada en grups o "sèries" de llibres o volums, lligalls, documents solts en paper, pergamins, etc.

El 1984, segons la guia dels arxius estatals espanyols publicada aquell any, l'ACA contenia (Palau del Lloctinent) 6.232 metres lineals de documents, que corresponien a 40.503 llibres i 14.327 lligalls. No es donà la quantitat de pergamins, però aquestes dades presenten l'interès de permetre'ns obtenir alguna orientació quantitativa -per a llibres i lligalls- de l'embalum de la documentació més de caràcter "comú" i la més estrictament catalana. Així, "Cancillería Real" i "Consejo de Aragón" junts sumaven 7.542 llibres i 2.193 lligalls, tot representant, això, respectivament, el 18,62 % i el 15,30 % del total de llibres i lligalls del centre. "Cancillería Real", "Consejo de Aragón", "Real Audiencia" i "Real Patrimonio" representaven, junts, el 36,77 % dels llibres i el 53,77% dels lligalls.

Segons la guia de 1997, l'ACA contenia aleshores 8.500 metres lineals de documents, una quantitat que no deu haver augmentat gaire d'aleshores ençà. Aquest metratge resultava d'un total de 79.271 unitats d'instal·lació, 58.820 de les quals eren "volums" i 23.471 eren "llogalls". La mateixa guia al·ludeix "el más del centenar de grandes y pequeños fondos y colecciones que alberga el ACA en la actualidad".

Donar el nombre precís o raonablement precís de pergamins documentals que conté avui l'ACA, tot indica que és molt problemàtic, perquè existeixen fons o parts de fons per descriure i identificar mínimament o comptar. De tota manera, les quantitats parcials aportades pel fullet de 1999 suposen un total de 68.259 pergamins, 21.000 dels quals corresponen a "Real Cancillería", és a dir, al fons de l'Arxiu Reial de Barcelona. Segons la mateixa font, a l'ACA s'hi conserven 573 "Mapas y Planos". Segons la guia de 1997, els "Map. y Plan." eren 258 i també es publicà aleshores que hi havia 285 fotografies i 1.148 segells.

La presentació ordenada i sintètica dels fons i documents de l'ACA, mitjançant el que avui coneixem com el quadre de fons d'un arxiu, ha anat variant al llarg dels anys, en funció dels ingressos successius, però també dels diferents criteris dels seus diversos responsables.

Una Ordre ministerial de 28 d'abril de 1910 aprovà un "quadre de classificació dels fons de l'ACA" que n'estructurava el contingut en cinc "seccions" ("Archivo Real de la Corona de Aragón", "Antiguo Archivo de la Generalidad de Cataluña", "Antigua Legación en Génova", "Junta Suprema y Superior de Cataluña durante la Guerra de la Independencia" i "Monacales"). González Hurtebi-

se establí (1920) nou seccions ("Archivo Real", "Consejo Supremo de Aragón", "Procesos", "Generalidad de Cataluña", "Clero secular y regular", "Guerra de la Independencia", "Diversos", "Sigilografía" i "Biblioteca").

Una Ordre del Ministerio de Educación Nacional de 9 de juny de 1952 establí sis "seccions" dins l'ACA, però responien molt més a l'organització del treball dels seus arxivers, que no pas a la tipologia dels fons³². El mateix any 1952, Ernest Martínez Ferrando presentà l'ACA organitzat en tretze "seccions", tot afegint-ne quatre de noves ("Archivo Real. Patrimonio Regio", "Gran Priorato de Cataluña", "Real Audiencia de Barcelona" (*sic*) i "Archivos Notariales"), en relació amb les nou de González Hurtebise, arran dels nous ingressos.

Entre les guies de 1958 (dotze "seccions", en deixar de considerar com a tal la "Biblioteca Auxiliar") i 1986 (nou "seccions", perquè desaparegueren les de "Procesos", "Gran Priorato de Cataluña de la Orden de San Juan de Jerusalén", "Guerra de la Independencia" i "Sigilografía", i aparegué "Hacienda"), al seu torn, s'adverteixen canvis importants que no derivaren pas només de les noves incorporacions, sinó de notables canvis de criteri.

Encara que el nombre de "seccions" no variés, són també molt remarcables les diferències que hi ha entre el quadre o "organització" de fons presentada a la guia de 1986 i la que figura al fullet divulgatiu publicat el 1999, novament degudes a la revisió de criteris vells. L'organització publicada aquest darrer any és més vàlida que la que figura a la guia de 1997, les vuit primeres seccions de la qual no presenten altres diferències que lleus modificacions en la seva denominació (el ball entre "Cancillería Real" o "Real Cancillería", "Hacienda" o "Delegación de Hacienda", per exemple). Les

diferències, en relació amb la de 1999, vénen donades per la introducció de les seccions intitolades “Collectanea”, “Diversos”, “Fotografías”, “Map. y Plan.” i “Sellos”.

Les “seccions” de l’ACA -que s’identificarien amb les conegudes com a “seccions d’arxiu”- tant poden correspondre a grups de fons (“Órdenes religiosas” o “Protocolos notariales”), com a un sol fons documental (“Consejo de Aragón” o “Generalidad de Cataluña”). D’altra banda, als seus quadres, s’hi poden trobar presentades, també, agrupacions artificials de documents provinents de diversos fons de l’ACA, com la desafortunada “Collectanea” (amb béns bibliogràfics, tant impresos com manuscrits), que aparegué a la guia de 1986 i, amb bon criteri, ha estat suprimida el 1999. Els canvis observables al llarg del temps també afecten la denominació de les “seccions” i dels fons, i, igualment, l’ordre de presentació dels fons dins el quadre.

Quant a les denominacions dels fons, sota el Franquisme es donà la fase final del procés de foragitament de la històrica denominació “Arxiu Reial de Barcelona”. Durant el segle XIX i fins al quadre de 1910 i la guia de González Hurtebise, de 1920, el fons de l’Arxiu Reial de Barcelona fou denominat “Arxiu Reial” o bé “Arxiu Reial de la Corona d’Aragó”, és a dir, se’n mantingué el seu nom històric, encara que fos escapçant-ne “de Barcelona” o bé substituint aquest topònim pel “de la Corona d’Aragó”, a fi d’agermanar-ho a la denominació oficial del centre obtinguda per Garma. González Hurtebise, com s’ha vist, encara féu ús de la denominació “Archivo Real”, ras i curt.

La guia de 1952 mantingué la denominació d’“Archivo Real” per a la “secció” primera, però introduí el criteri, infidel a la histò-

ria, d’aplicar-lo, igualment, als fons del “Patrimoni Reial”, els quals, evidentment, també foren de la casa reial, però no tingueren mai aital denominació (“Arxiu Reial”), que fou la pròpia de l’Arxiu Reial de Barcelona. D’aquesta manera, la susdita guia de 1952 parla de la “Sección 1ª: Archivo Real. Cancillería” i de la “Sección 2ª. Archivo Real. Patrimonio Regio”.

La guia de 1958 suprimí, en ambdós casos, “Archivo Real”, de manera que la “secció” primera fou denominada “Cancillería Real” i, la segona, “Real Patrimonio”, denominacions que es mantingueren a la guia de 1986 (el 1999, ordre invertit: “Real Cancillería”). Fet aquest camí, aquí només esbossat, doncs, el fons “Arxiu Reial de Barcelona” avui se’l fa anomenar “Real Cancillería”, la qual cosa constitueix ben bé un despropòsit històric i arxivístic, com des de l’ACA mateix es reconeix³³. Altres fons, grups de fons o bé de documents han presentat o presenten deficiències semblants, encara que no siguin de tanta significació.

En aquesta mateixa línia, s’ha de saber treure la lliçó del fet que la denominació “Arxiu General del Reial Patrimoni de Catalunya”, que no era pas capriciosa, sinó fixada per la Reial ordre de 1804, fos escapçada, en ingressar aquests fons a l’ACA i constituir-ne una secció sencera (“Archivo Real. Patrimonio Regio”). Amb el fons de la Reial Audiència de Catalunya succeeix el mateix: el “de Catalunya” hi és suprimit. D’aquesta manera, tant a la guia de 1986 com al recent fullet de 1999, aquestes “seccions” són identificades com “Real Patrimonio” i “Real Audiencia”, unes denominacions molt qüestionables però menys contradictòries amb la contradictòria denominació oficial del centre.

És prou conegut, entre els professionals, el fet que actualment ens trobem en un moment crucial pel que fa a la normalització de la descripció arxivística i a la introducció d'un més gran rigor en el tractament dels fons documentals. L'aplicació de la Norma ISAD(G), i de les que n'han de resultar del seu desenvolupament, ha de ser, sens dubte, altament beneficiosa a l'ACA.

El present capítol no pretén altra cosa que donar al lector una visió de conjunt de caràcter sintètic sobre l'actual contingut documental de l'ACA, tot partint del quadre o "organització" utilitzada pel mateix centre. S'hi segueix, però, no pas la de la guia de 1986, sinó la que figura al fullet de 1999, perquè aquesta ha suprimit, com ha estat apuntat, algunes de les annexions o agrupacions que són notòriament més errònies en aplicació dels principis de provenença i de respecte a l'ordre originari dels fons. Ara bé, a partir del que s'ha anat exposant al present document, en revisem les seves denominacions o títols quan ens sembla necessari i això no altera la comprensió del quadre.

ARXIU REIAL DE BARCELONA

Es tracta del fons documental original de l'ACA, el qual aplega documents propis dels comtes de Barcelona (889-1137) o bé de la seva època, però provinents d'alguns altres fons que hi foren integrats d'antic (el 1610, documents del monestir de Sant Joan de les Abadesses, per exemple), els documents acumulats a l'Arxiu Reial de Barcelona a partir de la seva concentració, sota el regnat de Jaume II, els rebuts o associats al Consell Reial, els generats per la Cancelleria reial i, encara, altres d'integrats per la via de la seva confiscació, com és ara els dels templers (1308).

Com s'ha dit, la creació dels arxius reials de València (1419) i de Saragossa (1348, 1461) significà la fi de l'exclusivitat de l'Arxiu Reial de Barcelona. El cop definitiu i encara més tallant, en aquest sentit, fou motivat per la profunda reorganització institucional covada al darrer quart del segle XV, sota el regnat de Ferran II, que es traduí en l'establiment del règim virregnal i d'audiències i la creació del Consell d'Aragó (1494). A partir d'aleshores, a l'Arxiu Reial de Barcelona només ingressà la documentació generada pels lloctinents o virreis de Catalunya i la que s'hi referia i que, fins al 1621, hi va trametre el Consell d'Aragó, el qual, d'una altra banda, féu arribar la que afectava els regnes d'Aragó i de València als respectius arxius reials de Saragossa i de València, no pas a l'Arxiu Reial de Barcelona. L'abast cronològic del fons va més enllà del 1714, perquè inicialment la nova Reial Audiència de Catalunya hi féu ingressos (1727).

Aquest fons correspon al que, en l'actual organització de l'ACA, forma la seva "secció" primera i impròpiament intitulada "Real Cancillería".

Les "sèries" en què és estructurat aquest fons són les següents, constant-hi, si no es diu altrament, les quantitats que figuren al fullet de 1999:

Pergamins (889-1701): 21.000 unitats.

Registres (1257-1727): 6.704, segons la guia de 1986, i 6.386, segons el fullet de 1999. Si s'adopta el criteri tradicional d'encapçalar aquesta sèrie amb el *Liber Feudorum Maior*, el seu inici es fa recular fins al 1192.

Processos de Corts (1350-1707): 82 unitats.

Volums de Varia (1081-1716): 497 unitats.

Processos de greuges (1375-1706): 134 lligalls.

Processos judicials (segles XIII-XVIII): 420 unitats, entre llibres i lligalls.

Plets d'infanzonía (1300-1384): 31 lligalls.

Lletres reials (segle XIII-1713): 360 capses.

CONSELL SUPREM D'ARAGÓ

Es tracta d'una part quantitativament molt considerable del fons documental del Consell d'Aragó, o Consell Suprem d'Aragó, que creà Ferran II per la Reial pragmàtica de 19 de novembre de 1494. Inicialment no tenia una seu estable, com denota el text fundacional ("a donde quiera que seremos, el dicho nuestro Real Concejo sea ordinariamente tenido y celebrado"), però l'acabà tenint a Madrid. Com s'ha apuntat, fins al 1621 trameté documentació als arxius reials de Barcelona, Saragossa i València. Quan l'any 1707 el Consell d'Aragó fou extingit, l'engròs del seu fons documental fou portat a l'arxiu de Simancas, on ja n'hi havia alguna part.

L'any 1810 l'exèrcit francès s'endugué aquest fons de Simancas, juntament amb altres, a París. Fou retornat a Simancas el 1816, desordenadíssim i mancat d'aquells documents que els arxivers francesos consideraren més interessants. L'arxiver castellà Tomàs González el reorganitzà i l'inventarià (1819). En compliment d'una Reial ordre de 15 de juny de 1850, l'any 1852 aquest fons ingressà a l'ACA. No pas sense un punt de raó, encara ara, des de l'Arxiu del Regne de València, en donar la notícia de l'estroncament, el 1621, de la tramesa de registres valencians a l'Arxiu Reial de València per part del Consell d'Aragó, es diu que els que hi manquen fins a l'any 1700 "se remitieron por error al Archivo de la Corona de Aragón, junto con los fondos del Consejo de Aragón"³⁴.

Actualment, parts significatives d'aquest fons es troben a Madrid, Simancas, Viena i Londres.

Aquest fons és organitzat en les dues "sèries" següents:

Volums, subdividida, al seu torn, segons la guia de 1986, en "volúmenes del Consejo de Aragón": 223 unitats; i "registros de la Real Cámara de Aragón": 398 unitats.

Lligalls: 1.393 unitats.

REIAL AUDIÈNCIA DE CATALUNYA

La "secció" anomenada "Real Audiencia" aplega un embalum documental molt considerable (2.192 llibres i 4.522 lligalls, segons la guia d'arxius estatals de 1984) provinent del Palau de Justícia de Barcelona. Alguna part d'aquesta documentació és del final del segle XIV i del XV, però l'engròs correspon als segles XVI-XIX. Prové originàriament, d'una banda, de la Reial Audiència de Catalunya organitzada segons les noves bases que, el 1493, establí Ferran II, i que tingueren el seu paral·lel en les reials audiències de València (1506), Aragó (1528) i Mallorca (1571). D'altra banda, conté la documentació de la Reial Audiència de Catalunya reorganitzada a partir del 1714 i de la Nova Planta. Conté, igualment, documentació de l'Audiència Territorial vuitcentista i d'altres tribunals especials o menors.

Per fer-se una idea sobre la situació d'aquesta documentació als anys trenta del segle XX, han de ser consultades les publicacions de Fèlix Duran i Canyameres, que aleshores n'era l'arxiver. Com s'ha vist, aquests fons judicials hostatjats a la seu de l'Audiència Territorial de Barcelona, el 1934 foren traspassats a la Generalitat i l'octubre de 1937 passaren a disposició de la seva Sec-

ció d'Arxiu. L'engròs d'aquests fons acabà entrant a l'ACA mitjançant successius ingressos, els darrers dels quals es van fer en els anys setanta. Al Palau de Justícia, de tota manera, encara hi fou deixada una part externament molt descurada i feta malbé (més de quatre-cents metres lineals dels segles XVII-XIX), que el 1997 ingressà a l'Arxiu Nacional de Catalunya³⁵, on ara és consultable.

Aquests fons judicials arrosseguen, ja des del segle XIX, una gestió molt deficitària, que ha anat aparellada, àdhuc fins a mitjan segle XX, de destruccions i dispersions indiscriminades i massives. Necessiten, d'una manera molt evident, una reorganització general i una descripció que sigui sistemàtica.

Els fons o parts de fons en què és organitzada aquesta secció de l'ACA són els següents:

Reial Audiència de Catalunya. Segons el fullet de 1999, l'agrupació "Real Audiencia" conté "Registros (1.699)", "Conclusiones (470)", "Sentencias (423)", "Legajos (933)" i "Pleitos (20.000)". La guia de 1986 estableix les següents "sèries" o grups documentals, alguns dels quals denoten una molt escassa organització:

Fons "antics" (1372-segle XIX): no se n'especifica quantitat.

Fons "moderns" (segles XVI-XIX): el seu contingut són més de 20.547 processos, segons la guia de 1986.

"Audiencia política" (1714- segle XIX sencer): segons la guia de 1986, conté 1.532 llibres o "registros borbónicos (1714-1868)", més un nombre suplementari d'altres unitats d'instal·lació (segles XVIII-XIX), la quantitat de les quals no s'especifica.

Consolat de Comerç i Tribunal de Comerç (segles XVIII-XIX): segons el fullet de 1999, conté 250 llibres i 1.094 lligalls.

Audiència Criminal de Manresa (1882-1892): 79 unitats, entre volums i lligalls, segons el fullet de 1999.

REIAL PATRIMONI DE CATALUNYA

Com s'ha apuntat, sota la denominació genèrica de "Real Patrimonio", figuren a l'ACA els fons que des del 1804 foren coneguts oficialment com l'"Arxiu General del Reial Patrimoni de Catalunya", ingressats al centre l'estiu de l'any 1936³⁶. S'hi apleguen els fons documentals de la Batllia General de Catalunya i el del Mestre Racional, generats per aquests òrgans de l'Administració reial vigents fins a la seva supressió, l'any 1714, a semblança del que havia succeït a la resta de territoris catalanoaragonesos. Aleshores, les seves funcions foren assumides per la nova Intendència General de l'Exèrcit i Principat de Catalunya, vigent fins a mitjan segle XIX, que també incorporà els drets de la Generalitat i imposicions del Consell barceloní.

Aquest grup presenta una certa barreja dels seus fons, ben perceptible a través del contingut de la guia de 1986, en la qual "Real Patrimonio" és estructurat en els cinc apartats següents: "I. Bailía general de Cataluña", "II. Maestre Racional", "III. Intendencia General del Principado", "IV. Fondo indistinto" i "V. Sellos".

Batllia General de Catalunya (s. XIII-1910): la mateixa guia de 1986 estructura, al seu torn, aquest fons en dues "sèries": la de "Volúmenes" i la de "Procesos", les quals contenen "series de la época de la Intendencia", per la qual cosa s'endinsen en "el siglo XIX", encara que el fullet de 1999 n'allarga la cronologia fins al 1910. També segons el fullet de 1999, el nombre de volums és de 2.352, mentre que els processos

(“más de 1.300 unidades”, s’escrigué el 1986) són instal·lats en 800 lligalls.

Mestre Racional (segle XIII-1716): segons el fullet de 1999, conté 2.970 volums i 8.600 pergamins. La guia de 1986 presenta el fons estructurat en “Series generales” (61, bé que no es numeren) i “Series especiales” (5, identificades alfabèticament).

Intendència General de l’Exèrcit i Principat de Catalunya (1714-1873): la guia de 1986 esmenta 462 volums i recorda que “partes de las series -libros de gestión económica, procesos, expedientes y correspondencia- fueron incorporadas a sus antecedentes de la Bailía General y así ingresaron en el Archivo”.

“Fondo indistinto” (a partir del segle XII): segons la guia de 1986 formen aquest “fons” dues “sèries”, la de “Pergaminos” (“unos 8.000, ordenados cronológicamente a partir del siglo XII”) i la de “Documentos en papel”, formada per “unos 500 legajos en tamaño ‘grande’ y 230 en tamaño ‘pequeño’”.

Segells: figuren dins la col·lecció general de segells de l’ACA (*infra*).

GENERALITAT DE CATALUNYA

Segons la guia de l’ACA de 1920, aquest importantíssim fons documental era format per 5.123 volums, 46 volums més de contingut miscel·lani, 180 lligalls i 3.638 pergamins. Segons el fullet de 1999, actualment conté 4.000 volums, 500 lligalls i 500 pergamins, unes quantitats que fan evident una reducció molt considerable. Pel que fa als pergamins, González Hurtebise anotà que “con ellos aparecen

mezclados algunos monacales”, per la qual cosa entenia que, quan el fons fos reorganitzat, el nombre total “variará, aunque poco”.

Aquest fons ingressà a l’ACA l’any 1821, com s’ha dit, en sortí el 1825 i hi tornà a ingressar el 1828. Fins aleshores, havia restat a les golfes de l’antic Palau de la Generalitat, en poder de la Reial Audiència de Catalunya, que hi tenia la seva seu. L’any 1821, la Diputació Provincial de Catalunya, en el context de reclamar-lo i obtenir-lo, havia manifestat que aquest arxiu “se halla en el mayor abandono en los desvanes que corresponden a la parte de casa que la [sic] está señalada en el Palacio de la Audiencia territorial, no obstante que debe existir en el monumentos preciosos que han de tener bastante relacion con las atribuciones de la presente Diputacion”.

El 1847, Antoni de Bofarull escrigué que, al pis principal de l’ACA, “ocupan ahora las dos graderias provisionales de derecha é izquierda, del centro y seis de los grandes armarios laterales, todos los papeles del copiosísimo é interesante archivo particular de la antigua diputacion de los tres estamentos de Cataluña”, “siendo gran parte de sus escojidas escrituras y registros colocada ya segun el método que tenian cuando existia aquella memorable autoridad, de modo que así pueden utilizarse los índices de aquel tiempo y se halla cualquier noticia que se ofrece”³⁷. Segons González Hurtebise, quan l’ACA fou traslladat al Palau del Lloctinent (1853), l’escassetat de mobiliari no permeté de posar bé tots els fons, per la qual cosa “fue preciso sacrificar los de la Diputación del General, instalándose en sus salas sólo la porción reconocida y limpia, y almacenándose en los desvanes los pergaminos y los libros desencuaderados, más los papeles apolillados, y, en general, cuantos por su desorden e inmundicia era prudente no mezclar de momento con

aquella”³⁸. Entrat el segle XX encara continuava essent, en bona part, a les golfes de l’ACA.

Totes les malaurades vicissituds sofertes pel fons a partir del 1714, en què Felip V suprimí la Generalitat de Catalunya, han d’explicar bona part de les considerables mancances que avui s’hi noten.

Actualment el fons és organitzat en les tres “sèries” següents, que no foren quantificades a la guia de l’ACA de 1986, però sí, com hem vist, en el fullet de 1999, amb unes xifres que tenen tot l’aspecte de ser arrodonides:

Generalitat de Catalunya (1359-1714)

“Volúmenes”: 4.000 unitats

“Papeles sueltos (legajos)”: 500 unitats

“Pergaminos”: 500 unitats

ORDES RELIGIOSOS

L’engròs d’aquesta “secció” correspon als fons o bé parts de fons monàstics i conventuals de Catalunya que ingressaren a l’ACA arran de les lleis de desamortització del segle XIX. Pròsper de Bofarull aconseguí, l’any 1822, una primera Ordre autoritzant-lo a recollir aquests fons documentals, però el procés de la seva salvaguarda es veié molt entrebancat i s’allargà durant molt de temps. Hi anaren en contra el restabliment efímer de la legalitat absolutista, que comportà la restitució dels fons (1824), i la crema de monestirs i convents (1835), però també les dificultats que hi posaren les delegacions provincials d’Hisenda i les ordres, vingudes de Madrid, de portar-ne parts o fons molt importants, no pas a l’ACA, sinó a l’Archivo Histórico Nacional.

Encara els anys 1918, 1930 i 1962, ingressaren a l’ACA fons, parts de fons o documents religiosos que eren a les delegacions d’Hisenda de Catalunya. El 1943, d’altra banda, ingressaren a l’ACA documents monàstics que havien anat a parar, al segle XIX, a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, on, tot i així, encara hi restaren i s’hi conserven documents de la mateixa provinença.

Totes aquestes vicissituds, aquí només apuntades, han de servir per tenir present que aquests fons de l’ACA, tot i ésser molt importants, són sovint fragmentaris. Avui conserven fons, parts de fons o bé documents monàstics i conventuals catalans altres arxius i biblioteques de Catalunya i de fora de Catalunya. Recorda, de tant en tant, aquesta malaurada dispersió el fet que no sigui rar de trobar-ne al mercat, provinents de col·leccions privades, com succeí, l’any 2000, en una subhasta celebrada a Barcelona, en la qual l’Ajuntament de Sant Cugat del Vallès adquirí un pergami documental de l’any 1158 provinent de l’antic arxiu del monestir.

En ésser classificats aquests fons i documents a l’ACA, s’ha seguit el criteri de reflectir-hi la seva provinença immediata, de manera que es fa distinció entre els d’“Hacienda” i els d’“Universidad”.

El fullet de 1999 quantificà aquest grup de fons, tot especificant que conté 5.600 llibres, 1.100 lligalls i 30.000 pergamins, amb un abast cronològic que va del segle IX al XIX.

La guia de 1986 classificà aquests fons en dos grups: “Monasterios” i “Ordenes Militares”. Hom hi publicà un repertori o “Relación de monasterios” que tenen els seus fons a l’arxiu, o bé alguna part, classificant-los per ordres, sense donar-ne, emperò, la seva cronologia i dimensió material. Són els següents:

Benedictins: Santa Maria de Ripoll, Sant Pere de Camprodon, Sant Pere de Roda, Sant Pere de Besalú, Sant Pere de Galligants, Sant Daniel de Girona, Sant Pere de les Puel·les, Sant Pau del Camp, Sant Cugat del Vallès, Sant Llorenç del Munt, Sant Benet de Bages, Santa Maria de Montserrat, Santa Cecília de Montserrat, Sant Esteve de Banyoles, Santa Maria d'Amer, Santa Maria de Roses, Sant Feliu de Guíxols, Sant Llorenç prop Bagà, Santa Maria de Cervià, Sant Marçal del Montseny, Sant Joan les Fonts, Sant Miquel Ses Closes, Sant Miquel de Cruïlles i Sant Miquel de Fluvià.

Cartoixans: Sant Pol de Mar, Sant Jaume de Vallparadís i Santa Maria de Montalegre.

Trinitaris: Trinitaris calçats de Barcelona i Trinitaris descalços, també de Barcelona.

Mercedaris: convent de Barcelona.

Canonges regulars: Sant Joan de les Abadesses i Sant Feliu de Girona.

Franciscans: Sant Francesc d'Assís de Barcelona i Santa Maria de Jesús, també de Barcelona.

Dominicans: convent de Santa Caterina de Barcelona.

Clarisses: Sant Antoni de Barcelona.

Carmelitans: convent del Carme de Barcelona i de Sant Josep, també de Barcelona.

Agustinians: Sant Agustí de Barcelona i Santa Mònica de Barcelona.

Caputxins: convent de Barcelona.

Jeronis: Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra.

Jesuïtes: convent de Barcelona.

Mínims: Sant Francesc de Paula de Barcelona.

Paüls: convent de Barcelona.

Servites: Nostra Senyora del Bonsuccés de Barcelona.

Teatins: Sant Gaietà de Barcelona.

Filipons: Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona.

Aquesta "subsecció" és classificada en les tan repetides "sèries" de "volúmenes", "legajos" i "pergaminos". Al seu torn, les dues primeres "sèries" o "grups" esmentats, són classificades per ordes religiosos, amb un afegitó, quan s'escau, de "clero secular" i "un gran apartado de Varios e Indeterminados, o términos afines". També hi actua com a criteri de classificació el fet de la seva provenença immediata en ingressar a l'ACA, "Hacienda" o "Universidad". Tots els pergamins, en canvi, "se han refundido provisionalmente, en los años más recientes, en una colección única de la que se irán formando grupos diferenciados de acuerdo con las características afines que así lo permitan". Existia, aleshores (1986), un fitxer de "unos 4.500 pergaminos, y queda un número aproximado de ellos por inventariar".

Al seu torn, dins del grup "Ordenes Militares", la mateixa guia especificà els fons següents:

Hospitalers de Sant Joan de Jerusalem: Arxiu Prioral de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem.

Santiaguistes: Santa Maria de Jonqueres de Barcelona (la documentació, però, es troba o es trobava (1986) dins la primera "subsecció", formant part de "los fondos monásticos de la Universidad").

PROTOCOLS NOTARIALS

La major part dels fons i protocols notarials que formen aquesta "secció" són de districtes notarials de la província de Barcelona i provenen, com s'ha dit més amunt, de les concentracions provisionals fetes per la Generalitat durant la guerra de 1936-1939.

El fullet de 1999 especifica que aquesta "secció" o grup de fons notarials aplega 8.100 llibres dels segles XIII al XIX.

La guia de 1986 presenta una organització per districtes notarials i localitats, amb l'afegit d'una "sèrie" final de "Pergaminos":

Districte notarial de Berga (segles XIII-XVIII): "unos 1.400" llibres de Bagà, Berga, Gironella, Guissona i Prats de Lluçanès.

Districte notarial d'Igualada (1318-1834): "unos 975" llibres de Calaf (1391-1834, 17 vols.), Igualada (1391-1808, 869 vols.), Masquefa (1549, 1 vol.), Piera (1520-1803, 35 vols.), la Pobla de Claramunt (1576-1638, 15 vols.), els Prats de Rei (1731-1783, 15 vols.) i Sant Quintí de Mediona (1318-1819, 1 vol.).

Districte notarial de Manresa (1545-1867): 379 llibres d'Artés, Calders, Monistrol, Moià, Sallent, Sant Feliu Sasserra, Santa Maria d'Oló i Santpedor.

Districte notarial de Mataró (segles XIV-XVIII): 1.743 llibres o volums de Mataró (1421-1713, 88 vols.), Sant Andreu i Sant Vicenç de Llaveneres (1569-1713, 19 vols.), Sant Feliu de Cabrera (1563-1710, 8 vols.), Sant Genís de Vilassar (1513-1560, 4 vols.), Sant Pere de Premià (1599-1665, 3 vols.), "Fondo nobiliario de las casas Tamarit, Vilallonga y Xammar" (*sic*) (segles XIV-XVIII, 54 vols.) i "Notarías y notarías eclesiásticas" (1429-1698, 1.567 vols.).

Districte notarial de Sant Feliu de Llobregat (1554-1799): 1.015 llibres o volums de Sant Feliu de Llobregat (1554-1799, 526 vols.), Esparreguera (1572-1799, 336 vols.) i Martorell (1554-1799, 153 vols.).

Districte de Terrassa: 5 llibres o volums d'Olesa de Montserrat (1607-1738) i uns 250 llibres o protocols notarials de Sant Cugat del Vallès (segles XIII-XIX). Aquests protocols de Sant Cugat del Vallès, que no es van fer constar a la guia de 1986, foren dipositats a l'ACA per l'Ajuntament de Sabadell l'any 1977.

"Pergaminos": "una densa serie de unos dos mil pergaminos", diu la guia de 1986.

DELEGACIÓ D'HISENDA DE BARCELONA

Es tracta de la documentació, molt voluminosa, que ha estat transferida a l'ACA per la Delegació Provincial d'Hisenda de Barcelona, de manera creixent a partir de l'any 1962. Actualment, es troba arbitràriament repartida entre l'ACA i el Dipòsit de Cervera. Segons el fullet de 1999, a l'ACA hi ha 13.900 llibres i 3.500 lligalls del segle XIX fins al 1967, encara que la guia de 1986 anota que alguns "Conceptos" del fons reculen a segles anteriors.

FONS DIVERSOS I COL·LECCIONS

Per donar una idea del contingut d'aquest grup, que integra fons, parts de fons, documents solts i béns bibliogràfics, fem nostre el criteri del fullet de 1999 d'integrar-hi l'engròs de l'espúria "Collectanea" de la guia de 1986, però, alhora, recollim la classificació que se'n féu a la guia, perquè ajuda a donar-hi més ordre.

D'aquesta manera, el seu contingut substancial es reparteix en els quatre grups següents: fons institucionals, "locals", patrimonials i "fondos varios". Al final d'aquests grups, donem notícia de la resta de *Col·leccions*.

Fons institucionals:

"Junta de Gobierno del Principado" de Catalunya (1775-1781): 5 lligalls.

Junta Superior del Principat de Catalunya (1808-1812): 44 llibres i 193 lligalls, però, segons el fullet de 1999, el nombre de llibres és 46.

"Dominación Napoleónica" a Catalunya (segle XIX): 70 capses.

"Casa de la Moneda" de Barcelona (segle XIX): 147 llibres i 11 lligalls.

Confraria d'adroguers i confiters de Barcelona ("Colegio de Drogueros y Confiteros") (1562-1880): 56 llibres i 11 lligalls.

Governació General de Catalunya (1390-1714): segons la guia de 1920, constava de 79 registres de 1391-1714; segons la guia de 1952, contenia 79 registres dels segles XIV-XVIII; segons la guia de 1958, el registres eren 76, de 1390-1723; segons la guia de 1986, té un nombre inespecificat de volums de 1390-1417; segons el fullet de 1999, és format per 74 llibres de 1390-1714.

"Legación de España en Génova y Turín" (1652-1808): segons la guia de 1986, 630 "pequeños legajos o carpetas", i, segons el fullet de 1999, 335 lligalls.

"Comandancia de Ingenieros" de Catalunya (segles XVIII-XX): segons la guia de 1986, 369 lligalls i 1.775 expedients, i, segons el fullet de 1999, 768 lligalls.

Fons "locals":

Agramunt (Urgell) ("fondo resultante de la fusión de documentación ingresada en el centro en fechas y procedencias distintas", segles XIII-1748): 64 llibres (1551-1748), 4 lligalls (segle XVI-1738) i 143 pergamins (segles XIII-XVI).

L'Arboç (Baix Penedès) (fons municipal de 1201-1839): 26 llibres, 2 lligalls i 179 pergamins, segons l'inventari publicat el 1987, perquè la guia de 1986 dona xifres diferents.

Bagà (Berguedà) (fons municipal i fons parroquial dels segles XV-XX): *fons parroquial* (segles XV-XX): 130 volums o llibres (segles XV-XX) i 24 lligalls (s. d.); *fons municipal* (segle XVIII): 4 llibres (segle XVIII) i 5 lligalls (s. d.); *notaria parroquial* (segles XVII-XVIII): 11 llibres (segles XVII-XVIII) i 5 lligalls (s. d.); *"fondo vario"* (segles XIV-XVII): 3 lligalls.

Borredà (Berguedà) (fons parroquial de segle XV-1799): 21 llibres (1485-1799) i 1 lligall (segles XV-XVII).

El Brull i la Castanya (Osona) (fons parroquials dels segles XIII-XX): *El Brull* (segles XIII-XIX): 20 llibres (segles XIII-XIX) i 6 lligalls (segles XV-XIX); *la Castanya* (1348-segle XX): 7 llibres (1348-segle XX) i 1 lligall (s. d.).

Castelltallat (Sant Mateu de Bages, Bages) (documents parroquials): 1 llibre (segle XVI), 9 lligalls (s. d.) i 8 pergamins (s. d.).

Cornet (Bages) (fons parroquial de 1600-segle XIX): 8 llibres (segles XVII-XIX) i 2 lligalls (1600-segle XIX).

Guissona (Segarra) (documents de la comunitat de preveres de 1636-segle XIX): 47 "cuad." (1636, 1720-1818) i 1 lligall (segles XIX).

Montlleó (Ribera d'Ondara?, Segarra) (1302-1595): 12 pergamins.
 Oristà (Osona) (documents parroquials dels segles XII-XX): 3 llibres (1849-1934), 1 lligall (segles XIX-XX) i 5 pergamins (segles XII-XVIII).
 Els Prats de Rei (Anoia) (documents parroquials de 1386-1870): 4 "cuad." (1665-1730), 3 lligalls (1649-1870) i 5 pergamins (1386-1441).
 Sant Mateu de Bages (fons parroquial de 1551-1895): 11 llibres (1551-1895) i 1 lligall (s. d.).
 Sant Sadurní d'Anoia (Alt Penedès) (documents municipals dels segles XV-XIX): 1 lligall (segles XVIII-XIX) i 29 pergamins (segles XV-XVII).
 Torroella de Montgrí (Baix Empordà) (documents parroquials de 1570-1708): 3 llibres.
 Villanueva de Cañada (Terol, l'Aragó) (documents municipals de 1606-1781): 5 llibres.

Fons patrimonials:

Fons Vallgornera (1250-1802): 50 volums, 12 lligalls i 532 pergamins.
 "Fondo Queralt" (segles XI-XVIII): 110 volums, 44 lligalls i 308 pergamins (1080-1645).
 Fons Sentmenat (segles X-XX): segons el fullet de 1999, 900 unitats, entre llibres i lligalls, i 4.000 pergamins.
 Fons Sástago (s. d.): segons el fullet de 1999, 810 unitats, entre llibres i lligalls, i 630 pergamins.
 Fons Monistrol (1103-1780): 31 volums, 149 lligalls i 2.071 pergamins, segons la guia de 1986.

Fons Montoliu (s. d.): 964 pergamins i "unos legajos", segons la guia de 1986, el nombre dels quals és 16, segons el fullet de 1999.
 Fons Muxiga-Ginebreda (Barcelona, segles XIV-XVIII): 12 volums.
 Fons del mas Oriol, de Rubí (Vallès Occidental) (segles XV-XX): 17 lligalls.
 Fons Vila-Prat-Saleta (Sant Hilari Sacalm, segles XV-XVIII): 7 volums i 4 lligalls.
 Fons Craywinckel (segles XVI-XVIII): 10 lligalls.
 Fons Pomés-Magre (s. d.): 3 lligalls.
 "Fondo" Castellar de Montero (s. d.): 295 pergamins del Maresme.
 "Fondo del Castillo" Sarraí (Llers, Alt Empordà) (1331-1804): 1 lligall.
 Fons del mas Casagemes de Moià (Bages) (segles XIII-XVII): 28 pergamins.
 "Fondo Casa Ciurana" d'Hostalric (la Selva) (1313-1375): 1 llibre que conté 44 pergamins.
 Fons del mas Brustenga (segles XVII-XIX): 2 lligalls.
 Fons Vilalta (segles XIV-XIX): 8 llibres, 7 lligalls, 36 pergamins i altres documents.
 Fons Sicart de Llança (s. d.): "13 grandes paquetes", segons la guia de 1986.

"Fondos varios":

La guia de 1986 esmenta, en aquest apartat, un enfilall de documents solts donats o dipositats, alguns dels quals no són identificats i, d'altres, hi consten les províncies geogràfiques següents: monestir de Banyoles (segle XV), Alella (segles

XVIII-XIX), "localidades diversas de Cataluña" (segles XIV-XVII), Viladelleva (Callús, Bages), "impresos mallorquines", Vilafranca del Penedès (segle XV), Cardona (Bages) (segle XV), Cabanes (Alt Empordà) (segle XVI), "tres protocolos notariales de Torredembarra" (Tarragonès) (s. d.), "localidades diversas de Cataluña" (segles XV-XVI), Martorell (Baix Llobregat) (segles XVIII-XIX), església de Santa Maria de Bell-lloc (1827-1870), "cuatrocientos noventa y nueve pergaminos de localidades diversas de las provincias de Gerona y Barcelona, pertenecientes a los siglos XIV-XVII", "cincuenta y cinco pergaminos de localidades diversas de Cataluña y Baleares de los siglos XVI y XVII", Berga, Verges i Sant Boi de Lluçanès (segles XVII-XIX) i 14 llibres de Savassona, Vilabertran i Vic (segles XI-XVI).

Igualment, es fa al·lusió a "un conjunto de compras de documentos diversos hechas por el centro a particulares y librerías de viejo", que són, "en su mayoría, de muy pequeña entidad y totalmente dispersos". D'aquests, només es dóna notícia dels dos aplecs o col·leccions següents:

Col·lecció Pérez-Uriz (segles X-XVII): 29 llibres (segles XIV-XVI), 1 lligall (s. d.) i 110 pergamins (segles X-XVII).

Col·lecció Babra o Porter (s. d.): "una cincuentena de cajas de documentos en papel, un centenar de volúmenes diversos y varios cientos de pergaminos".

Col·leccions:

Documents del Consell de Cent de Barcelona, de l'arxiu municipal de Barcelona (segles XIII-XVIII): 521 pergamins i 300 documents en paper.

Butlles pontifícies (1002-1796): 873 pergamins i 2 papirs.

Lletres àrabs, hebrees, gregues, autògrafs "y documentos curiosos" de provinences diverses (segles XIII-XVII): c. 210 unitats.

Col·lecció de segells de provinences diverses (segles XV-XX): segons la guia de 1920, aquesta col·lecció constava, l'any 1911, de 307 exemplars o unitats, quantitat que havia ascendit a 1.447 unitats. Segons la guia de 1986, "en la actualidad existen casi dos millares de sellos de cera y plomo, y de placa". Segons la guia de 1997, el nombre d'unitats ascendia a 1.148.

Col·lecció de mapes i plànols de provinences diverses (segles XV-XX): segons la guia de 1986, hi havia "54 mapas y 231 planos"; segons la guia de 1997, el nombre total era de 258 unitats; i, segons el fullet de 1999, constava de 573 unitats.

Fotografies: 285 unitats, segons la guia de 1997.

Col·lecció "*Patentes de sanidad*" (segle XVIII): segons la guia de 1986, que no la quantifica, tots els documents provenen "de los fondos documentales del Consulado de Comercio, fondo éste que se halla dentro de la sección de la Real Audiencia".

Col·lecció "*Partituras musicales*" (segles XVIII-XIX): segons la guia de 1986, és "una pequeña colección".

"*Colecciones varias*" (segles XVI-XVII): 15 lletres, 4 llibres de lletres, 73 lletres i 11 documents més.

Col·lecció "*Historia del Archivo*" (segle XIV-1980): 11 capsos que contenen documents referits a la història de l'Arxiu i extrets de diversos fons.

Col·lecció "*Inventarios antiguos*" (s. d.): segons la guia de 1986,

es tracta d'“un conjunto de inventarios antiguos, índices y otros instrumentos de trabajo que no responden a la organización actual del Archivo, pero que se han guardado a través de los tiempos y que realmente tienen mucha relación con la colección anteriormente aludida”.

Manuscrits de la casa reial (segles XIV-XV): 11 unitats.

Manuscrits de la Generalitat de Catalunya (segles XIV-XVII): 10 unitats.

Manuscrits del monestir de Ripoll (segles X-XV): 230 unitats.

Manuscrits del monestir de Sant Cugat del Vallès (segles X-XV): 98 unitats.

Fragments de còdexs de províncies diverses (segles IX-XVI): 356 unitats.

Manuscrits literaris de províncies diverses (segles XVI-XIX): c. 265 unitats.

Incunables del monestir de Sant Cugat del Vallès: segons la guia de 1920, “son 49 volúmenes los impresos hasta el año 1500 inclusive, procedentes en su casi totalidad de la librería del monasterio de Sant Cugat del Vallés”; segons la guia de 1986, l'ACA “posee una rica Colección de incunables, compuesta de 50 volúmenes”, que “la mayoría procede de San [sic] Cugat del Vallés”; i el fullet de 1999 donà la xifra de 49 “incunables de Sant Cugat”.

Impresos literaris (segles XVI-XIX): 127 unitats.

4. Un perfil per a l'Arxiu de la Corona d'Aragó

Un arxiu públic, com qualsevol altra institució patrimonial, ha de tenir un perfil determinat, és a dir, li han de ser reconegudes com a pròpies unes funcions específiques que el particularitzin en relació amb els altres arxius. El grau d'especificitat i de coherència de les seves funcions i activitats es reflectirà, en darrer terme, en l'especificitat i la coherència que presentin els seus fons. A l'ensem, les funcions i les activitats d'uns i altres arxius han de ser complementàries, tot emmarcant-se dins d'una planificació general o sistema general d'arxius.

Aquestes consideracions tant poden ésser vàlides per als arxius com per a les biblioteques o els museus. Ara bé, la naturalesa jurídica i administrativa dels arxius, que es manifesta en l'íntim lligam que tenen els arxius públics amb les administracions públiques i que comporta el fet que siguin receptors de la documentació que aquestes produeixen, en determina el seu perfil encara d'una manera molt més decisiva. Aquest component d'ordre juridicoadministratiu dels arxius és caracteritzat per l'àmbit de l'Administració pública al qual pertanyin i pel lloc jeràrquic on es trobin associats. Aquesta dimensió juridicoadministrativa, d'altra banda, en porta associada una altra de caràcter territorial. Així, a cada arxiu li pertoca l'exercici de les seves funcions dins d'un àmbit territorial determinat (un municipi, una comarca, una regió, etc.).

Una de les lliçons que es poden extreure de la trajectòria històrica de l'ACA és que, a partir de 1714, l'Arxiu fou endinsat en un procés creixent d'indefinició, de fragmentació i, alhora, de dispersió de les seves funcions. Aquesta situació ja començà al segle

XVIII, es féu evident al segle XIX i ha arribat a la seva més gran desproporció durant el propassat segle XX. El resultat d'aquest procés és, si ens limitem a examinar el contingut real de l'ACA, una profunda despersonalització i una incoherència interna.

Amb Garma, incorporà la funció d'arxiu històric, però li fou endossat un projecte "pompós" i unes funcions irrealitzables, que sempre més han planat desfavorablement damunt el centre. Ja al segle XIX, els seus arxivers, conscients que la concentració pretesa per Garma era una quimera impossible, assumiren que, malgrat això, l'Arxiu Reial de Barcelona era el "central" de la Corona, tot atorgant a l'ARB una naturalesa que no responia de debò a la realitat política, administrativa i arxivística de la confederació catalano-aragonesa. Si més no, emperò, en tenia el nom: ACA. La polèmica sostinguda el 1864 per Antoni de Bofarull i Miquel Velasco, director de l'Arxiu del Regne de València, hereu de l'Arxiu Reial de València, és, des d'aquesta perspectiva, ben entenedora³⁹.

En realitat, fora de l'excepció que representà l'obtenció de l'engròs del fons documental del Consell d'Aragó, el 1852, l'ACA ha cenyit sempre la seva actuació a Catalunya. "Huyendo de herir susceptibilidades, redujo el plan de aquél [Garma] a las colecciones de Cataluña", escrigué González Hurtebise, referint-se a Pròsper de Bofarull⁴⁰. Ara bé, s'ha vist empès a fer-ho d'una manera irregular o deficient, per dos motius. Primer, perquè, en voler exercir aquest paper d'arxiu històric general de Catalunya, topà amb un model arxivístic espanyol en procés de construcció que era marcadament centralista i que li discutia els fons. Segon, perquè mai no ha tingut els mitjans adients per acomplir aquesta funció, uns mitjans que li haurien d'haver arribat de Madrid.

Els responsables de l'ACA, al segle XIX, hagueren d'afrontar els intents provinents de Madrid d'endur-se l'Arxiu a la capital de l'Estat. Reeixiren a evitar-ho, però, en canvi, no pogueren impedir que fossin ingressats a l'Archivo Histórico Nacional fons documentals catalans de primeríssim ordre, com l'arxiu del monestir de Poblet o bé el de Santes Creus, així com l'engròs de la documentació monàstica i conventual lleidatana. Encara, el 1918 fou novament ordenat de portar a Madrid documentació de fons religiosos catalans. També s'hagué de resistir, igualment, al començament del segle XX, a l'intent de fer portar a Madrid els arxius del Reial Patrimoni de Catalunya.

Ben relacionada amb el que s'ha indicat suara, cal considerar la tradicional migradesa de recursos amb què l'ACA ha estat dotat per l'Estat. Seguint les traces del primer dels Bofarull, els responsables del centre -uns més que altres- maldaren per evitar la pèrdua de molts fons documentals catalans, assenyaladament d'aquells que es trobaven a Barcelona. Reeixiren en uns casos i fracassaren o en deixaren passar altres. La crònica dels arxius catalans sota custòdia o titularitat d'organismes estatals que s'han fet malbé o dispersat és, malauradament, massa extensa. Inclou, per exemple, el fons de l'antic Consolat de Mar i el de la Junta Provincial d'Argricultura, Indústria i Comerç de Barcelona, el de Capitanía General que consultà Sanpere i Miquel o bé parts molt considerables del fons de la Reial Audiència de Catalunya. Malgrat això, però, l'esforç i l'avidesa dels directors de l'ACA per ingressar fons i documents catalans al centre ha estat altament positiva i meritòria. Ara bé, a la llarga ha portat a configurar-ne un contingut documental que és un autèntic aiguabarreig.

Des d'un punt de vista estrictament arxivístic, de la valoració tècnica de les funcions que ha anat acumulant el centre i del seu

contingut patrimonial, és molt evident que l'ACA no té un perfil clar, sinó completament desdibuixat o dispers. Només a partir d'aquesta evidència, la revisió dels seus fons és una necessitat. Pretendre sacralitzar els seus actuals fons, fraccions de fons i documents, volent-los intocables, és un error. De fet, la mateixa política arxivística estatal, quan era única, com s'ha vist, revisà el contingut de l'ACA, tot alliberant-lo de funcions i de fons arran de la creació dels arxius històrics de Girona, Lleida i Tarragona.

A aquesta necessitat d'ordre tècnic, volem afegir-hi tres aspectes, la importància dels quals entenem que demana de reflexionar-hi.

Primer. La revisió de les funcions de l'ACA i del seu contingut patrimonial actual, dotant-lo d'un perfil i d'una coherència que ara no té, interessa primordialment al mateix centre. La fi d'un massa llarg període de dispersió permetrà de poder centrar l'activitat de l'ACA en aquells fons que en constitueixen el seu origen i la seva vertadera personalitat.

Segon. La revisió de les funcions i dels fons de l'ACA és del tot necessària, a fi d'acoblar i fer complementàries les polítiques i les institucions arxivístiques de l'Estat i de la Generalitat de Catalunya, en el marc del desplegament del Sistema d'Arxius de Catalunya.

Tercer. La revisió de les funcions i dels continguts de l'ACA és una necessitat, igualment, en el marc de l'acompliment del mandat constitucional i estatutari, encara pendent, de creació del Patronat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

4.1 Els conjunts documentals bàsics: l'Arxiu reial medieval i modern

És indiscutible que el nucli original i fonamental de l'ACA és constituït pel fons documental de l'Arxiu Reial de Barcelona. Es

tracta del que, sota la Segona República, fou qualificat com el "conjunt documental bàsic". A mitjan segle XIX, Antoni de Bofarull havia escrit que es tractava dels documents de l'ACA que constituïen "el verdadero y exclusivo real y jeneral archivo de la corona de Aragon", mentre que la resta de fons que aleshores hi havia eren "lo agregado al establecimiento"⁴¹.

Tal com bé indiquen tant la seva denominació original (Arxiu Reial de Barcelona), com la tardanament imposada (Arxiu de la Corona d'Aragó), l'eix de l'Arxiu, allò que li donà el seu caràcter realment específic, és el fet de contenir fons propis dels monarques catalanoaragonesos. A partir d'aquest fet inqüestionable, el perfil més idoni per a l'ACA és el d'un arxiu de fons documentals reials de caràcter general. Així, a partir d'aquest criteri, contindria, no pas només aquells fons que pugin afectar alhora els diversos territoris de la corona catalanoaragonesa, sinó també els que són referits d'una manera exclusiva i nítida a Catalunya en el seu conjunt.

En aplicació d'aquest criteri, els fons propis de l'ACA, a partir de la revisió proposada, haurien de ser els següents: l'Arxiu Reial de Barcelona, el fons del Consell d'Aragó, els fons genèricament anomenats del Reial Patrimoni de Catalunya -que inclouen l'arxiu del Mestre Racional, el de la Batllia General de Catalunya i el de la Intendència General del Principat de Catalunya-, el fons de la Governació General de Catalunya i, finalment, l'arxiu de la Reial Audiència de Catalunya, tant l'anterior com la posterior a la Nova Planta.

Cronològicament, això vol dir que l'Arxiu contindria molt substancialment fons medievals i moderns, només endinsats en el període contemporani per abraçar fins a la crisi final de l'Antic Règim, que donà pas, amb les reformes liberals, a l'Administració i

a les institucions contemporànies. Igualment, contindria la documentació contemporània resultant de l'administració del patrimoni privatiu de la casa reial, que al segle XIX fou destriat dels béns de l'Estat.

L'ACA, amb aquest contingut, que és d'una importància excepcional, hauria de passar a ser un arxiu tancat. Únicament i de manera excepcional, només hi haurien de tenir entrada aquells documents provinents d'aquests fons i que avui no són a l'ACA. Com és sabut, no és pas escassa la documentació d'aquests fons que, per vicissituds molt diverses, n'han estat disgregats i avui es troben en arxius catalans, espanyols i europeus.

Els escadussers fons, parts de fons, col·leccions, grups de documents i documents solts avui inclosos dins "Diversos y colecciones" (1999) que no afecten exclusivament Catalunya, també continuarien a l'ACA, situats dins el primer grup dels dos assenyalats. És el cas, per exemple, del fons de la Legació a Gènova i Torí i de la vella "col·lecció d'autògrafs" que "con un criterio exhibicionista, y por razones de seguridad, iniciaron los Directores del Centro del pasado siglo"⁴². No pas, en canvi, aquelles altres "col·leccions" que tenen una provenença inqüestionable, com és ara, per exemple, la que el fullet de 1999 anomena "Privilegios de Barcelona", els documents del Consell de Cent barceloní, que ja Agustí Duran i Sanpere assenyalà que havien de ser restituïts a l'Ajuntament de Barcelona⁴³.

4.2 Regiment de l'Arxiu Reial de Barcelona: fons comuns (Patronat) i fons de Catalunya (Ministeri - Generalitat)

Exposat el perfil de l'ACA i definits els seus conjunts documentals bàsics, correspon de tractar tot seguit sobre el seu regiment.

Tal com estableixen els estatuts d'autonomia català, aragonès, balear i valencià, els governs de totes aquestes comunitats autònomes, juntament amb el Ministeri, han de tenir una representació preferent dins el Patronat de l'ACA. Com ja ha estat apuntat, aquest Patronat intercomunitari es justifica en la mesura en què els fons documentals sota la seva jurisdicció –sia la que sia– siguin "comuns"; no pas, en canvi, si només afecten Catalunya. Aquest mandat legal, per tant, obliga a fer l'exercici d'haver de destriar, també per a aquests fons que restarien a l'ACA, els que afecten Catalunya d'aquells altres que es poden considerar "comuns". No s'ha de perdre de vista que es tracta d'un exercici merament intel·lectual –estem fent referència a fons que romandrien dins l'ACA–, que, d'altra banda, no afectaria la tasca arxivística del centre ni la gestió tècnica dels fons.

És un exercici que, en determinats casos, si totes les parts –també els arxivers– no hi posen alguna dosi de voluntat d'entesa, pot esdevenir conflictiu i entrebancar la solució de la interinitat que pateix l'ACA. Pretendre sempre de filar prim, d'una manera absoluta, no és possible i seria fins i tot ridícul, per motius històrics i, també, per la trajectòria arxivística dels fons.

Per començar, ja el fons de l'Arxiu Reial de Barcelona pot portar discussió, si tenim en compte, primer, el que es derivà de la creació dels arxius reials de València i de Saragossa, i, segon i encara molt més, que des de la creació del Consell d'Aragó (1494), l'Arxiu Reial de Barcelona veié restringits inqüestionablement els seus ingressos a allò que afectava Catalunya. Com ha estat apuntat, el Consell d'Aragó trameté, en una primera època, documents a tots els arxius reials, a cadascun dels seus (de fet, erradament, al de Sara-

gossa en foren tramesos de Catalunya). I, encara, hom podria introduir el tema de l'arxiu comtal, lògicament, exclusiu de Catalunya. No pas sense cap raó, podria plantejar-se la possibilitat de destriar cronològicament aquest fons, distingint les parts que contenen documentació "comuna" de les que no en tenen. No és aconsellable, però, d'anar per aquests camins, encara que això comporti un exercici de generositat, com ho és, per exemple, atorgar alguna jurisdicció al Govern valencià o aragonès en els documents exclusivament catalans dels segles XVI i XVII, mentre que els corresponents valencians, que es troben a l'Arxiu Reial de València, avui Arxiu del Regne de València, li són exclusius. Tot i que arguments d'aquesta mena tenen una base real innegable, entenem que el fons de l'Arxiu Reial de Barcelona hauria de ser de regiment comú.

El fons de Consell d'Aragó no planteja dubtes. També ha de ser de regiment del patronat intercomunitari.

Vénen després els fons del Mestre Racional i el de la Batllia General de Catalunya, que el 1804 foren agrupats, com ha estat dit, sota la denominació d'"Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya" i que actualment configuren la secció "Real Patrimonio" de l'ACA, inclòs el de la Intendència General del Principat de Catalunya. Des d'un plantejament maximalista i obstructionista, pot aduir-se que els dos fons primers, el del Mestre Racional especialment, contenen, per a algun període, pocs o molts documents referits més enllà de Catalunya. Ara bé, tenint en compte que són força menors, considerant la història de la seva trajectòria arxivística, l'existència dels fons paral·lels de València i Mallorca i, també, l'actitud catalana adoptada en relació al fons de l'Arxiu Reial de Barcelona, suara proposada, el més enraonat i el que proposem és que no siguin de

regiment intercomunitari, igualment com el de la Intendència General del Principat de Catalunya. Entenem que aquests mateixos arguments valen per a la Reial Audiència de Catalunya. I, lògicament, dins d'aquest mateix grup, s'hi ha d'encabir el fons o documentació conservada de la Governació General de Catalunya.

D'aquesta manera, el contingut substancial de l'ACA restaria distribuït, des del punt de vista de la gestió o intervenció administrativa de les institucions i administracions implicades, en els dos blocs següents:

1. Fons regits pel Patronat intercomunitari: el fons de l'Arxiu Reial de Barcelona i el fons del Consell d'Aragó, així com els altres fons d'entitat menor i col·leccions que romanguin a l'ACA i que no formin part del grup següent, segons el que ha estat indicat més amunt.
2. Fons regits per la Generalitat de Catalunya i el Ministeri: fons avui integrats sota la denominació "Real Patrimonio", que inclou el del Mestre Racional, el de la Batllia General de Catalunya i el de la Intendència General del Principat de Catalunya; el fons de la Reial Audiència de Catalunya i el de la Governació General de Catalunya.

Preferim de no entrar, aquí, en el tema de la titularitat dels fons d'aquest segon bloc, encara que hem de recordar que l'arxiu o fons de la Reial Audiència de Catalunya l'any 1934 –aleshores, com s'ha vist, situat al Palau de Justícia–, fou traspassat plenament a la Generalitat de Catalunya.

El Patronat d'aquest renovellat Arxiu de la Corona d'Aragó ha de ser un instrument per a la revitalització del centre i la seva projecció, concordant amb la importància del seu contingut. D'una

altra banda, la integració dins el Patronat de l'ACA dels governs aragonès, balear i valencià, per raons arxivístiques, històriques i culturals sobre les quals resulta completament innecessari d'estendre's, hauria de servir per coordinar l'activitat tècnica i de difusió bastida a partir dels fons dels respectius arxius reials avui existents.

4.3 Fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó a ingressar en altres arxius del Sistema d'Arxius de Catalunya

Fora, com s'acaba de dir, dels fons provinents de l'Administració reial, haurien de ser extrets de l'ACA tots els restants grups de fons, fons, aplecs o col·leccions de documents i documents solts produïts per institucions, administracions i persones privades catalanes, d'àmbit local, comarcal, provincial i general de Catalunya.

Es tracta dels fons i documents actualment agrupats en les seccions que el fullet de 1999 intitula "Generalidad de Cataluña", "Órdenes religiosas", "Protocolos notariales", "Delegación de Hacienda" i bona part del contingut de "Diversos y colecciones".

Aquests fons i documents haurien de ser transferits a la Generalitat de Catalunya, que els hauria d'ingressar als arxius del Sistema d'Arxius de Catalunya, tot seguint els principis que deriven de la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents, que el crea.

La distribució territorial d'aquests fons i documents sortints de l'ACA l'entendem, bàsicament, com una necessitat arxivística. Ara bé, s'imposen també unes altres consideracions o reflexions.

Com ha estat suficientment exposat, una part remarcable d'aquests fons se'ls endugué la Generalitat de Catalunya de les seves localitats d'origen, durant la guerra de 1936-1939, a fi de protegir-los i amb el compromís de retornar-los. El descabdellament final

de la guerra i el trencament polític i institucional que en resultà, és a la base del fet que aquests fons no retornessin als seus llocs d'origen. En alguns casos, el Règim els negà adduint una "prescripció" que, restaurada la democràcia, no mereix altra qualificació que la de greuge i imposició. La Generalitat de Catalunya, des que fou restaurada, i la mateixa democràcia, arrossegueu el deute històric de facilitar i donar l'opció del retorn d'aquest patrimoni documental als seus llocs d'origen. L'únic filtre d'aquest retorn ha de venir donat pel que marca l'esmentada Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents, quant als requisits que ha de reunir un arxiu integrat al Sistema d'Arxius de Catalunya.

Dins d'aquest grup, mereix esment a part el cas del fons o arxiu de l'antiga Generalitat de Catalunya o Diputació del General. Com ha estat apuntat, l'any 1821 la Diputació Provincial de Catalunya es reclamà hereva i continuadora de la Generalitat, pel fet que es tractava d'una institució representativa del conjunt del país després del llarg parèntesi que seguí a la desfeta de 1714. Això fou reconegut i, per això mateix, li fou lliurat tant l'edifici del Palau com l'arxiu de la institució. L'arxiu, com s'ha dit, fou ingressat tot seguit a l'ACA perquè era l'opció aleshores més idònia.

Durant la Segona República, Antoni Rovira i Virgili manifestà públicament l'"absurditat" que representaria que "la nova Generalitat de Catalunya, que segons l'acord mateix de la seva constitució és la restauració de la vella Generalitat" no tingués "al seu càrrec l'abundantíssima i interessantíssima documentació d'aquesta". "Ens sembla *-afegia-* que cap persona de bon criteri no pot defensar ni cohonestar una solució tan injusta. Els volums i papers de la Generalitat antiga han d'ésser restituïts directament a la Generali-

tat novella. Serà això una ben petita restitució a compte de la restitució general del patrimoni que Felip V usurpà a la gloriosa corporació que en temps passats representava la unitat política i administrativa del Principat de Catalunya”⁴⁴.

Quan l’any 1934 l’Estat i la Generalitat acordaren els traspassos en matèria d’arxius derivats de l’Estatut d’Autonomia de 1932, l’antecedent de 1821 no només fou tingut en compte, sinó que fins i tot fou recollit al text del Decret que els posà en vigor. L’arxiu de la Generalitat fou lliurat a la Generalitat, que també s’avingué a tenir-lo dipositat a l’ACA, perquè no disposava d’un arxiu propi i idoni on ingressar-lo.

Als nostres dies, totes aquestes consideracions tenen plena vigència. La Generalitat de Catalunya restablerta pel Reial decret llei de 29 de setembre de 1977, com a continuadora de la Generalitat històrica (“la Generalidad de Cataluña es una institución secular, en la que el pueblo catalán ha visto el símbolo y el reconocimiento de su personalidad histórica”), recuperà el Palau de la Generalitat. També ha de recuperar-ne el seu arxiu. La destinació d’aquest arxiu, avui, no pot ésser altra que l’Arxiu Nacional de Catalunya. Mitjançant aquest acte de justícia envers Catalunya, no només la nostra institució nacional serà molt més responsable de la seva memòria històrica, sinó que es desfarà el greuge que històricament representa el fet de trobar-se dins l’Arxiu Reial de Barcelona.

5. Cloenda: algunes conclusions necessàries

Havent arribat el present document al seu final, entenem que pot resultar útil de recapitular les seves principals conclusions i les seves propostes:

1. El nucli originari i fonamental de l’ACA és constituït per l’Arxiu Reial de Barcelona, que es formà a partir del segle IX, fou organitzat al segle XIV i tingué la funció d’arxiu administratiu fins a la supressió de les institucions polítiques pròpies de Catalunya, l’any 1714.
2. L’Arxiu Reial de Barcelona no fou l’arxiu “central” de la Corona al llarg dels segles de vigència de la confederació catalanoaragonesa. La mateixa naturalesa política i administrativa de la confederació, fonamentada en la coexistència de constitucions o furs diferenciats i d’unes institucions pròpies de cada regne o territori que en formà part, comportà la formació i l’organització d’altres arxius reials, singularment dels arxius reials d’Aragó, València i Mallorca.
3. Al segle XVIII, quan començà a ésser substancialment un arxiu històric, l’Arxiu Reial de Barcelona fou denominat de manera oficial, però del tot impròpia i artificiosa, “Arxiu de la Corona d’Aragó”. Darrere aquest canvi de denominació hi havia la pretensió quimèrica de traslladar a Barcelona els arxius reials d’Aragó, València i Mallorca, per tal que, ajuntats amb l’Arxiu Reial de Barcelona, la seva suma constituís l’arxiu de l’antiga Corona d’Aragó. Aquesta concentració de fons no s’efectuà mai, però la denominació artificiosa “Arxiu

de la Corona d'Aragó" s'ha mantingut fins als nostres dies. Això ha contribuït a desdibuixar, no solament la correcta visualització social de l'Arxiu i del seu contingut, sinó la mateixa activitat del centre.

4. Al segle XIX, la contradicció existent entre la seva denominació i el seu contingut es materialitzà a través de l'ingrés de nous fons documentals. Així, d'una banda, en la línia de donar consistència al seu nou nom, hi ingressà l'engròs del fons documental del Consell d'Aragó. Aquest fet, emperò, constituí una excepció, perquè, d'una altra banda, s'obrí camí cap al que ha estat una constant mantinguda fins a les acabades del segle XX: l'ingrés a l'ACA de fons documentals de Catalunya. Durant els segles XIX i XX, l'ACA s'ha vist forçat a exercir unes funcions desproporcionades amb la seva naturalesa i amb els mitjans amb què ha estat dotat per l'Estat. Amb moltes deficiències i en contradicció amb un sistema arxivístic estatal centralista, que li discutí i arrabassà fons documentals catalans importants, ja des del segle XIX actuà com una mena de succedani d'arxiu general de Catalunya.
5. L'any 1934, l'Estat no traspasà l'ACA a la Generalitat perquè al·legà que no afectava exclusivament Catalunya, però, en el marc del desplegament de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932, reconegué que, més enllà del que en constituïa el seu "conjunt documental bàsic i permanent" (l'Arxiu Reial de Barcelona), contenia fons estrictament referits a Catalunya. Aquests fons foren traspasats per l'Estat a la Generalitat de Catalunya (arxiu de la Generalitat de Cata-

lunya històrica, Junta Superior del Principat, fons monàstics, etcètera).

6. Des del final de la guerra de 1936-1939 fins al restabliment de la democràcia, els fons de l'ACA han augmentat d'una manera completament desmesurada per la via d'ingressar-hi fons i documents de Catalunya amb una intensitat acrescuda. Just acabada la guerra, ja hi ingressaren fons catalans locals i comarcals que la Generalitat s'endugué provisionalment per protegir-los i que els vencedors no retornaren als seus llocs d'origen, així com fons que havien estat traspasats a la Generalitat. La supressió de la democràcia a Espanya a la fi de la guerra i la instauració de la dictadura del general Franco, no solament impedí la construcció d'un sistema d'arxius català, respectuós amb la provinença territorial dels fons documentals catalans, sinó que també contribuï a accentuar la concentració de fons documentals catalans dins l'ACA i les deficiències del centre. I, igualment, sota el règim franquista es consolidà l'allunyament de l'ACA del context cultural que constitueix l'origen dels seus fons, una dinàmica que s'havia obert camí des de mitjan segle XIX.
7. El restabliment de la democràcia mitjançant la Constitució Espanyola de 1978 i l'entrada en vigor del règim autonòmic, representat, a Catalunya, per l'Estatut d'Autonomia de 1979, posà les bases per a renovar el regiment de l'ACA i, també, per al desplegament d'un sistema català d'arxius, uns fets, ambdós, absolutament complementaris, arran del contingut documental acumulat per l'ACA. L'estatut d'autono-

mia català, juntament amb l'aragonès, el balear i el valencià, preveieren la creació d'un Patronat que hauria de regir el centre, juntament amb l'Estat, en la mesura en què els seus fons afecten aquestes comunitats autònomes.

8. Havent passat més de vint anys, ben altrament del que succeí durant la Segona República, l'ACA encara no ha estat adaptat al marc constitucional i estatutari vigent. El primer perjudicat pel manteniment d'una provisionalitat tan llarga és el mateix Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquesta interinitat perjudica, també, la coordinació del patrimoni documental i dels arxius de Catalunya, fet, aquest, que no pateixen les altres comunitats autònomes estatutàriament implicades en el regiment de l'ACA.
9. La multiplicació i la dispersió de funcions ha portat a desdibuixar el perfil de l'ACA, la qual cosa s'ha traduït en l'acumulació d'uns continguts documentals del tot incoherents. En aquest sentit, sacralitzar el contingut de l'ACA, volent-lo intocable, seria un greu error, perjudicial per al mateix centre. Des d'aquesta perspectiva, com ja féu, d'altra banda, l'Estat, i també des de la peremptorietat d'actualitzar el seu regiment en compliment dels estatuts d'autonomia, la revisió d'aquest contingut documental esdevé una necessitat.
10. El perfil que el present document proposa per a l'ACA és el d'un arxiu tancat que custodii els seus fons documentals actuals que provinguin de l'administració reial, tant els que afecten el conjunt de l'antiga Corona d'Aragó com els que provenen d'institucions exclusives de Catalunya. Es tracta-

ria, substancialment, d'un arxiu reial medieval i modern, els conjunts documentals bàsics del qual han de ser el fons originari de l'Arxiu Reial de Barcelona, el fons del Consell d'Aragó, el fons del Mestre Racional, el de la Batllia General de Catalunya, el de la Intendència General de Catalunya, el de la Reial Audiència de Catalunya i el de la Governació General de Catalunya.

11. Tots els fons, parts de fons i documents que no responguin a aquest origen i que afectin exclusivament Catalunya, han de ser transferits a la Generalitat de Catalunya, que els ingressarà en arxius del Sistema d'Arxius de Catalunya, en el marc del necessari desplegament de la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents. L'arxiu o fons documental de la Generalitat de Catalunya històrica, suprimida per Felip V, l'any 1714, ha de ser de titularitat de la Generalitat i ingressat a l'Arxiu Nacional de Catalunya.
12. Els fons documentals, parts de fons i documents que, a partir del perfil proposat, restin a l'ACA, han de ser desglossats intel·lectualment en dos grups a fi d'acoblar el seu regiment a la provinença d'aquest contingut documental i a l'espirit del legislador. Aquest desglossament no ha d'afectar el tractament arxivístic dels fons, sinó només el seu regiment. El Patronat regirà els fons "comuns" proposats (el de l'Arxiu Reial de Barcelona i el del Consell d'Aragó són els substancials). I els fons referits a Catalunya seran regits pel Ministeri d'Educació i Cultura i la Generalitat de Catalunya (el grup de fons encabit sota la denominació "Arxiu General del Reial Patrimoni de Catalunya", Reial Audiència de Catalunya i

Governació General de Catalunya), segons l'acord que estableixin ambdues parts, quant a la seva titularitat i a la seva gestió, que haurien de correspondre a la Generalitat.

13. El Patronat ha d'ésser l'instrument de renovació del centre, d'àmplia millora dels seus mitjans i de potenciació de les seves activitats, amb l'objectiu d'acostar-lo i integrar-lo al context cultural i històric que en fou l'origen i que hi té una part fonamental de la seva memòria històrica. I, igualment, el Patronat ha de ser un instrument potenciador de la comunicació interarxivística entre els antics arxius reials, i de foment del coneixement i de la difusió de la història i de la cultura comunes dels catalans, valencians, balears i aragonesos.

6. Annexos

6.1 Bibliografia

Aquest recull bibliogràfic té caràcter selectiu. És una tria que aplega les monografies o articles de caràcter arxivístic preferent sobre l'ACA. Per tant, conté les guies generals o visions de conjunt de l'ACA publicades, així com altres aportacions relatives a la gestió i l'ingrés de fons i documents, a les seves instal·lacions, als canvis de seu, a la tasca endegada per alguns dels seus arxivers o directors més destacats, etc. Igualment, s'hi han aplegat aquelles aportacions concretes, fins i tot de caràcter periodístic, que escauen al fil argumental del present document. L'ordre de presentació és el cronològic de publicació, perquè alligona sobre el tema tractat.

Constitutions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII. de las Cortes per la S.C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV. nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any M.DCCII, 3 vols., Barcelona: En Casa de Joan Pau Marti, y Joseph Llopis Estampers, 1704, [44] + 513 + [44], [4] + 213 + [7], [4] + 90 + [2] p.

Constitucions, capítols, y actes de cort, fetas y atorgats, per la S.C.R. Magestat del rey nostre senyor don Carlos III, rey de Castella, de Aragó, comte de Barcelona, &c. en la Cort celebrà als cathalans en la Ciutat de Barcelona, en la Casa de la Deputació del General de Catalunya, en lo any de 1706, Barcelona: Rafel Figueró, 1706, [12] p. + 196 p.

XAUPÍ, M. l'Abbé, "Archives Royales de Barcelone", "Archives du Domaine du Roi a Perpignan", a *Recherches historiques sur la noblesse des Citoyens Honorés de Perpignan et de Barcelone, Connus sous le nom de Citoyens Nobles; Pour servir de suite au Traité de la Noblesse de La Roque*, Paris: Chez Nylon, Libraire, 1763, p. 553-558.

HERVÁS, Lorenzo, *Descripcion del Archivo de la Corona de Aragon existente en la ciudad de Barcelona; y noticia del Archivo General de la Militar Orden de Santiago existente en su convento de Ucles*, Cartagena: Por Don Manuel Muñiz, 1801, 72 p.

FLURALBO, Félix [pseud. de Prósper de Bofarull i Mascaró], *Reflexiones sobre los perjuicios que ocasionaria á algunas provincias de España y en particular á Cataluña la traslacion de sus archivos á Madrid que propuso la comision de Cortes en su dictamen y minuta de decreto presentado á las mismas en 19 de marzo de 1814*, Barcelona: Imprenta de José Torner, 1821, 7 p.

BOFARULL, Antonio de, "Real y General Archivo de la Corona de Aragon", a *Guia-cicerone de Barcelona, o sea viajes por la ciudad con el objeto de visitar y conocer todos los monumentos artísticos, enterarse de todos los recuerdos y hechos históricos y saber el orijen de todas las tradiciones mas orijinales, pertenecientes a aquella*, Barcelona: Imprenta del Fomento, Octubre de 1847, p. 57-65.

BOFARULL, Antonio de, *Crónica del rey de Aragon D. Pedro IV El Ceremonioso ó del Punyaleit, escrita en lemosín por el mismo monarca, traducida al castellano y anotada*, Barcelona: Imprenta de Alberto Frexas, 1850, XVI + 432 p.

BOFARULL Y DE SARTORIO, Manuel, *Memoria que en la solemne apertura del Archivo General de la Corona de Aragón, en el nuevo edificio á que ha sido trasladado de Real orden, leyó su archivero D. Manuel de Bofarull y de Sartorio, el día 18 de diciembre de 1853*, Barcelona: Imprenta de J. Oliveres y Monmany é Hijo, 1853, 26 p.

PI Y ARIMON, Andrés Avelino, "Real y General Archivo de la Corona de Aragon", "Archivo General del Real Patrimonio de Cataluña", a *Barcelona antigua y moderna, ó descripcion é historia de esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros dias*, tom II, Barcelona: Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, 1854, p. 201-207, 211-213.

FUSTAGUÉRAS Y FUSTÉR, Jaime, "Archivo general de la Corona de Aragon", "Archivo general del Real Patrimonio de Cataluña", a *Breve reseña de los archivos, bibliotecas, gabinetes, monetarios y museos de Barcelona*, Barcelona: Imprenta de La Publicidad, de Antonio Flotats, 1858, p. 12-13.

MILÁ Y FONTANALS, Manuel, *Noticia de la vida y escritos de Don Próspero de Bofarull y Mascaró, Archivero y Cronista de la Corona de Aragón*, Barcelona: Imprenta de Juan Oliveres y Monmany, 1860, 109 p.

BOFARULL, Antonio de; VELASCO, Miguel, *Cuestion de archivos, ó sea, polémica sobre la mayor ó menor propiedad del título que respectivamente llevan los dos generales é históricos de Barcelona y Valencia*, Valencia: Imprenta de La Opinion, á cargo de José Doménech, 1864, 91 p.

CARINI, Isidoro, "Importanza dell' Archivo de la Corona de Aragon", a *Gli archivi e le biblioteche di Spagna in rapporto alla storia d'Italia in generale e di Sicilia in particolare*, Parte Prima, Palermo: Tipografia dello "Statuto", 1884, p. 9-39.

SASTACHS Y COSTAS, José, *Memoria sobre el Archivo Prioral de Cataluña de la Orden de San Juan de Jerusalén*, Barcelona: Establecimiento Tipográfico-Editorial de Daniel Cortezo y C.^a, 1885, 58 p. + [1] p. + un plànol plegat.

BOFARULL, Francisco de, *Instancia elevada por la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda acompañando la Memoria sobre el Palacio Real Antiguo y el Cuarto Nuevo ó Palacio del Lugarteniente*, Barcelona: Imprenta de Henrich y C^a en Comandita, 1904, 32 p.

BROCÀ, G. M. de; COROMINAS, Pere; MIRET Y SANS, J., "Informe respecte la propietat del Palau Major y instalació de l'arxiu de la Batllia del Reial Patrimoni, llegit en la sessió del 20 de juny de 1908", *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMVIII*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908, p. 32-35.

MIRET Y SANS, Joaquim; MASSÓ TORRENTS, J., *Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar al Excelentíssim Senyor President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya y la conveniencia de la seva millor instalació*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908, 27 p.

BEER, Rudolf, *Los manuscrits del monastir de Santa Maria de Ripoll*, Extret del "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", t. V, Barcelona: Estampa de la Casa Provincial de Caritat, 1910, 173 p.

RUBIÓ I LLUCH, Antoni; MIRET I SANS, Joaquim, *Memoria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excel·lentíssima Diputació de Barcelona, sobre la*

conservació i catalogació d'arxius i biblioteques d'interès històric, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1914, 15 p.

MILLARES CARLO, Agustín, *Documentos pontificios en papiro de archivos catalanes*, Primera parte, Madrid: Imprenta de Fortanet, 1918, 274 p.

"Cartas de don Próspero Bofarull sobre arreglo del Real y General Archivo de la Corona de Aragón", *Boletín de la Real Academia de la Historia* (Madrid), LXXV (1919), p. 520-525; LXXVI (1920), p. 78-89.

GONZALEZ HURTEBISE, Eduardo, *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón en Barcelona*, Madrid: Tip. de la Rev. de Archivos, Bibl. y Museos, 1920, 202 p. + [12] f.

LLABRÉS BERNAL, Juan, *El Archivo de la Audiencia de Mallorca. Noticia histórico-descriptiva con un apéndice extracto de 280 documentos en pergamino de los siglos XIII al XVII*, Palma de Mallorca: Imprenta de Guasp, 1923, 121 + [3] p.

OC, B. A. d', "Dues visites col·lectives i una sola i col·lectiva decepció", *Arts i bells oficis. Revista mensual. Foment de les Arts Decoratives* (Barcelona), abril 1928, p. 100-102.

"Archivo del Real Patrimonio, de Cataluña", "Archivo de la Corona de Aragón", a *Guía de Archivos, Bibliotecas, Museos y demás entidades análogas de Barcelona*, Barcelona: Publicación de la Sociedad de Atracción de Forasteros, Junio de 1930, p. 15-22.

VALLS TABERNER, Fernando, *Códices manuscritos de Ripoll*, Madrid: Tipografía de la "Revista de Archivos", 1931, 52 p.

S[OLDEVILA], F[erran], "El nostre Arxiu Nacional", *Revista de Catalunya* (Barcelona), XIV, VIII-76 (desembre 1931), p. 545-546.

ROVIRA I VIRGILI, A., "L'Arxiu anomenat de la Corona d'Aragó", *La Publicitat* (Barcelona), LIV, !8.085 (28 de juliol de 1932), p. 1.

DURAN I CAÑAMERAS, F., "El Palau de Justícia de Barcelona i els seus arxius", *Extret dels Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona), XVII (1932), 44 p.

DURAN CANYAMERES, F., "L'organització de la Catalunya autònoma. Els arxius, les biblioteques i les antiguitats", *L'Opinió* (Barcelona), V, 404 (18 de setembre de 1932), p. 7.

SANABRE I SANROMÀ, Josep, "L'Arxiu de la Generalitat no ha de dependre de l'Estat Espanyol", *El Matí* (Barcelona), 1.129 (7 de gener de 1933). Reproduït a *Història i país. Articles del diari "El Matí" (1932-1936)*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, Institut d'Estudis Penedesencs, 1992 (Eixos; 12), p. 71-77.

DURAN I CANYAMERES, F., *Els arxius judicials de Catalunya*, Barcelona: Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, 1933, 45 p.

DURAN CAÑAMERAS, F., *El Palau de Justícia de Barcelona*, Barcelona: [Generalitat de Catalunya] Imprenta i Relleus Lluís Torns, 1937, [52] p.

MIQUEL ROSELL, Francesc X., *Catàleg dels llibres manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Sant Cugat del Vallès existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó*, Extret, fins a la pàg. 104, del "Butlletí de la Biblioteca de Catalunya", volums VIII i IX, Barcelona: Imprenta de la Casa de Caritat, 1937, 154 p.

"Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos. Servicio de Recuperación Bibliográfica", a *Anuario de la Biblioteca Central y de las Populares y Especiales correspondiente a 1941* (Barcelona), 1942, p. 383-385.

M[ARTÍNEZ] F[FERRANDO], J.-E., "Breve guía descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón" (5-8-1944), *Barcelona Divulgación Histórica. Textos radiados desde la emisora de Radio Barcelona por el Instituto Municipal de Historia de la Ciudad* (Barcelona), 7 (s.d.), p. 211-215.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Hallazgo de miniaturas románicas en el Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1944, 15 p. + [19] p.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernesto, *El Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona: Ediciones Aymá, 1944 (Barcelona Histórica y Monumental; V), 87 p.

M[ARTÍNEZ] F[FERRANDO], J. E., "Archivo de la Corona de Aragón (Reformas en el edificio e instalaciones, y nuevos ingresos documentales)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona), XVII-1944 (1945), p. 225-238; XVIII-1945 (1945), p. 41-58.

MIQUEL ROSELL, Francisco, *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Sección de Estudios Medievales de Barcelona, 1945-1947 (Textos y Estudios de la Corona de Aragón; I-II), 2 vol., XXXIX + 535 p. + [16] p., 605 p.

[MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest], *Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona: A.N.A.B.A. Delegación de Cataluña y Baleares, s.a. (Guías Breves de Centros Culturales, Redactadas por la Asociación Nacional de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos. Delegación de Cataluña y Baleares), 20 p.

MIQUEL ROSELL, Francisco J., *Regesta de letras pontificias del Archivo de la Corona de Aragón. Sección Cancillería Real (Pergaminos)*, Madrid: Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, 1948, 554 p.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernesto, "Archivo de la Corona de Aragón", a *Tres archivos de España*, Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1950, p. 13-25.

UDINA MARTORELL, Federico, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*, Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Textos; XVIII), XLIII + 574 p.

[MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, dir.], *Los archivos de Barcelona, I. Ciudad*. Madrid: Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, 1952 (Publicaciones de Educación Nacional; 11), 252 p.

MARTÍNEZ FERRANDO, J., *Archivística fernandina*, Zaragoza: Institución "Fernando el Católico" (C.S.I.C.) de la Excm. Diputación Provincial de Zaragoza, 1952, 37 p.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Don Eduardo de Hinojosa y el Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Justicia y Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1953 (Publicaciones del Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Serie 1ª, Publicaciones Periódicas, Ediciones especiales del Anuario de Historia del Derecho Español (Tomo XXIII); 50), 15 p.

SEVILLANO COLOM, Francisco, *Archivo de la Corona de Aragón. Inventario de pergaminos medievales de monasterios gerundenses, Volumen primero [único]*, Madrid: Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, 1953 (Catálogos de Archivos y Bibliotecas), VII + 212 p.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernesto, *Próspero de Bofarull y Próspero Mérimée (Una amistad ejemplar)*, Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1954 (Edicions "Rosa de Reus"; 8), 106 + [6] p.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernesto, "Aportación de datos acerca del Archivo Real de Barcelona y sus archiveros durante los reinados de Juan II y Fernando El Católico", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (Madrid), LXIII (1957), p. 111-156.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernesto, "Un archivero del Palacio Real de Barcelona a fines del siglo XV", *Estratto da Studi in onore di Riccardo Filangieri*, vol. II, Napoli: L'Arte Tipografica, s. d., p. 197-212.

DURÁN Y SANPERE, A., "El Instituto Municipal de Historia de Barcelona a través de sus primeros cuarenta años (1917-1957)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona), XXVII (1957-1958), p. 5-67.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernesto, *Archivo de la Corona de Aragón. Guía abreviada*, Madrid: Dirección General de Archivos y Bibliotecas, 1958 (Ediciones Conmemorativas del Centenario del Cuerpo Facultativo 1858-1958; XIV), 119 p.

UDINA MARTORELL, Federico, "El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña: sus vicisitudes e incorporación al de la Corona de Aragón", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (Madrid), LXV (1958), p. 49-68.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. E.; ARAGÓ CABAÑAS, A. M., "El Archivo de la Corona de Aragón a través de cien años (1858-1958). Breve perspectiva de dicho período", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (Madrid), LXVII-2 (julio-diciembre 1959), p. 503-526.

VILAR BONET, María, "El Archivo Provincial de Hacienda de Barcelona", *Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Boletín* (Madrid), XII-LXIX (enero-febrero 1963), p. 9-10.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Fernando Valls Taberner*, Barcelona: Casa Provincial de Caridad. Imprenta-Escuela, 1967, 76 p.

MASSANELL i CASAS, Antoni, "Nota històrica de com l'arxiu de protocols va instal·lar-se al Museu", a *Edició d'homenatge a Pere Giró i Romeu, Antoni Massanell i Casas i Pere Regull i Pagès*, Vilafranca del Penedès: Museu de Vilafranca, 1970, p. 59-61.

DURAN I SANPERE, Agustí, "Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939", a *Barcelona i la seva història*, vol. III, *L'art i la cultura*, Barcelona: Curial, 1975 (Documents de Cultura; 7), p. 622-639.

Congrés de Cultura Catalana, *Ponència de la Comissió per a la salvació i conservació de documentació i arxius*, Països Catalans: Congrés de Cultura Catalana, març del 1977, 35 p.

ROSSELL, Mercè, *La Generalitat de Catalunya*, volum II, *Política cultural*, Barcelona: Editorial Undarius, 1977, 207 p.

RIERA I SANS, Jaume; UDINA I MARTORELL, Frederic, "Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó", *Miscellanea Barcinonensis* (Barcelona), XVII-XLIX (1978), p. 21-36.

UDINA MARTORELL, Federico, "Los fondos patrimoniales del Archivo de la Corona de Aragón", a *Estudios genealógicos, heráldicos y nobiliarios en honor de Vicente de Cadenas y Vicent con motivo del XXV aniversario de la Revista Hidalguía*, t. II, Madrid: Instituto Salazar y Castro (C.S.I.C.). Hidalguía, 1978, p. 365-374.

L'Arxiu de la Corona d'Aragó, Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos. Subdirección General de Archivos, 1980, 52 p. (també publicat en castellà, 1980, 54 p.).

PESCADOR DEL HOYO, Maria del Carmen, "Por un Archivo del Reino de Aragón", a *Semana Internacional de Archivos. Estado actual de los archivos con fondos aragoneses. Primeras Jornadas de Archivos. Zaragoza, 26-28 de febrero de 1980*, Madrid: Ministerio de Cultura, 1981, p. 5-16.

MUT CALAFELL, Antonio, *Guía sumaria del Archivo del Reino de Mallorca*, Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Subdirección General de Archivos, 1984, 77 p.

ROSSET, Philippe; CAUCANAS, Sylvie, *Guide des Archives des Pyrénées-Orientales*, Perpignan: Direction des Services d'Archives, 1984, 266 + [4] p.

Guía de los archivos estatales españoles. Guía del investigador, Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Subdirección General de Archivos. Inspección Técnica de Archivos, 1984, 2ª ed., 244 p.

GALÍ, Alexandre, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*, Llibres XIII-XIV, Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1985, p. 113-120.

UDINA MARTORELL, Federico, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Dirección de los Archivos Estatales, 1986, 491 p.

CONDE I DELGADO DE MOLINA, Rafael, *Inventari del fons de l'arxiu històric de l'Arboç (Arxiu de la Corona d'Aragó)*, L'Arboç: Ajuntament de l'Arboç, abril 1987, 63 p.

CONDE, Rafael, "Arxius de l'Administració Central", *Lligall* (Barcelona), 1 (1988), p. 13-21.

GINEBRA I SERRABOU, Jordi, *Antoni de Bofarull i la Renaixença*, Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1988 (Edicions "Rosa de Reus"; 70), 322 p.

ALONSO, Vicent, *La trajectòria intel·lectual d'Ernest Martínez Ferrando*, València: Eliseu Climent, editor, 1992 (Quaderns 3 i 4; 39), 142 p.

McCRANK, Lawrence, "Documenting Reconquest and Reform: The Growth of Archives in the Medieval Crown of Aragon", *The American Archivist* (Chicago), vol. 56, n. 2 (spring 1993), p. 256-302.

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, *Les primeres Ordinacions de l'Arxiu Reial de Barcelona = Las primeras ordenanzas del Archivo Real de Barcelona. 1384*, Madrid: Ministerio de Cultura, 1993, 44 p. + [2] f.

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, "Una discutible decisió arxivística del segle XV", *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 8 (1994), p. 11-17.

PLANES I ALBETS, R., "Arxiu del Regne de Mallorca", *Avui* (Barcelona), 5.999 (7 de juliol de 1994), p. XIV.

GARRIGOSA I MASSANA, Joaquim, *Catálogo de manuscritos e impresos musicales del Archivo Histórico Nacional y del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Dirección de Archivos Estatales, 1994, 346 p.

TORRA PÉREZ, Alberto, "Fondos documentales monásticos en el Archivo de la Corona de Aragón", *Memoria Ecclesiae* (Oviedo), VI (1995), p. 121-146.

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, "Fondos monásticos dispersos del Archivo de la Corona de Aragón", *Memoria Ecclesiae* (Oviedo), VI (1995), p. 147-156.

PUJOL, Enric, *Ferran Soldevila. Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 1995 (Personatges; 1), 363 p.

PLANES I ALBETS, R., "[Arxiu del] Regne de València", *Avui* (Barcelona), 6.568 (1 de febrer de 1996), p. XIII.

"Preocupació per l'Arxiu de la Corona d'Aragó", *Serra d'Or* (Barcelona), 437 (maig 1996), p. 20-21.

PLANES I ALBETS, Ramon, "Agonia i futur de l'Arxiu de la Corona d'Aragó", *Avui* (Barcelona), 6.727 (10 de juliol de 1996), p. 38.

PLANES I ALBETS, Ramon, "L'Arxiu de la Corona d'Aragó i els altres traspassos d'arxius a la Generalitat de Catalunya durant la II República", *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 10 (estiu 1996), p. 1-2.

RIERA I SANS, J.; TORRA PÉREZ, A.; CANELLAS ANOZ, B.; RODRÍGUEZ OLIVARES, M. L., "El sueño de la razón produce monstruos", *Boletín ACAL* (Salamanca), 7, 22-23 (1996-1997), p. 3-4.

LÓPEZ GÓMEZ, Pedro, *Archivo de la Corona de Aragón. Guía breve del investigador con sujeción a la norma ISAD(g), publicada con motivo de la V Conferencia Internacional de Archivos*, Barcelona: Ministerio de Educación y Cultura, [1997], 33 p.

COSTA I PARETAS, Maria-Mercè, "Pergamins del monestir de Jonqueres a l'Arxiu de la Corona d'Aragó", *Analecta Sacra Tarraconensia* (Barcelona), 71 (1998), p. 213-234.

UTGÉS I VALLESPÍ, Maria, "Els processos civils de la Reial Audiència de Catalunya dels segles XVII-XIX ingressats a l'ANC", *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 17 (primavera 1998), p. 6-8.

LÓPEZ RODRÍGUEZ, Carlos, *Patrimonio Regio y orígenes del Maestre Racional del Reino de Valencia, con la reproducción del acta de su fundación y la creación del Archivo Real (después General, hoy llamado del Reino) promulgada en las Cortes de 1419*, València: Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Direcció General de Promoció Cultural, Museus i Belles Arts, 1998, XV + 51 p. + 1 f.

RIERA I SANS, Jaume, "El personal de l'Arxiu Reial de Barcelona durant el segle XVIII", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona), IX (1998), p. 87-104.

"Fòrum de debat sobre l'Arxiu de la Corona d'Aragó", *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 13 (1999), p. 297-327.

Archivo de la Corona de Aragón, Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría de Estado de Cultura, 1999, 16 p. [també publicat en anglès, 2000].

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, *La Brújula. Guía del Archivo Real de Barcelona. Pere Benet (1601)*, Madrid: Ministerio de Educación y Cultura. Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas, 1999, 176 p.

RIERA I SANS, Jaume, *Catálogo de memoriales e inventarios. Siglos XIV-XIX. Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Educación y Cultura. Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas. Subdirección General de los Archivos Estatales, 1999, 143 p.

FERRER PLOU, Blanca; SÁNCHEZ LECHA, Alicia, *Guía del Archivo de la Diputación Provincial de Zaragoza*, Zaragoza: Diputación Provincial de Zaragoza, 2000, 203 p.

CANELLAS, Beatriz; TORRA, Alberto, *Los Registros de la Cancillería de Alfonso el Magnánimo*, Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas. Subdirección General de los Archivos Estatales, 2000, 203 p.

ZAMORA I ESCALA, Jaume Enric, "El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)", *Lligall. Revista catalana d'arxivística* (Barcelona), 16 (2000), p. 85-151.

[PLANES I ALBETS, Ramon], "L'informe sobre els fons de l'Arxiu Corona d'Aragó de F. Valls Taberner (1933)", *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 25 (primavera 2000), p. 1-2.

Guía del Archivo del Reino de Valencia, València: Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura i Educació. Direcció General del Llibre i Arxius i Biblioteques, 2000 (Biblioteca Valenciana), 113 p.

RIERA I SANS, Jaume, "L'arxiu com a dipòsit", *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 30 (estiu 2001), p. 1-2.

Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Carta de Serveis, Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaria d'Estat de Cultura. Direcció General del Llibre, Arxius i Biblioteques. Secretaria General Técnica. Sub. G. Informació y Publicaciones, 2001 (fullet en forma de tríptic, també publicat en castellà).

PARELLADA I CARDELLACH, Caius, "Corona d'Aragó", *denominació impròpia de l'Estat català medieval*, Barcelona: Centre d'Estudis Colombins, Rafael Dalmau editor, 2002, 239 p.

NAVARRO BONILLA, Diego, "El archivo real de Zaragoza: instituciones y archivos del rey en el reino de Aragón (siglos XV-XVII)", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XX (2002), p. 177-204.

"L'Arxiu de la Corona d'Aragó i el Palau del Lloctinent", *L'Avenç. Revista d'Història i Cultura* (Barcelona), 275 (desembre 2002), p. 71-74.

6.2 Cronologia dels principals moviments de fons i documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó

Aquesta cronologia només vol aplegar els fons i documents més significatius, tot prescindint dels menors, relatius a una o algunes unitats documentals escadusseres. Alhora, els ingressos no recullen els d'aquells fons o documents que posteriorment tornaren a sortir de l'ACA. En alguns d'aquests casos, les dates corresponents d'ingrés consten a la cronologia de les sortides.

Aquesta relació ha estat elaborada a partir de la bibliografia publicada des de l'ACA, que no sempre aporta la informació d'una manera sistemàtica i precisa, com tampoc no resulta infreqüent que doni dates distintes per a un mateix moviment. Alguns exemples: el 1978 es publicà que el fons "Barones y Condes de Santa Coloma de Queralt" ingressà a l'ACA l'any 1941 (UDINA, 1978, 370), però el 1958 es publicà que ingressà el 1949 (MARTÍNEZ FERRANDO, 1958, 79) i es repetí aquesta data el 1986 (UDINA, 1986, 394); el 1958 es publicà que els documents monàstics provinents de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona ingressaren a l'ACA el 1932 (MARTÍNEZ FERRANDO, 1958, 50), però sembla més fidedigna la data de 1943 publicada anteriorment (MARTÍNEZ FERRANDO, 1945, 53), encara que aquest ingrés també ha estat datat el 1941 (TORRA, 1995, 126). A vegades, les dates aportades per la bibliografia són inconcretes, com és ara quant a l'ingrés del fons patrimonial Vallgornera, que ingressà a l'ACA "al principi" del segle XX.

L'objectiu d'aquesta cronologia és de donar una orientació o informació general sobre els moviments, sense pretendre una exhaustivitat absoluta, que no es pot aconseguir a partir de la bibliografia.

6.2.1 Ingressos de fons i documents

Fons original: *Arxiu Reial de Barcelona*

Segle XIX:

- 1817 Arxiu de la Junta Superior del Principat de Catalunya
- 1820 Documents reials del Consell de Cent de Barcelona
- 1821 Arxiu de la Generalitat de Catalunya, que en sortí el 1825 i hi reingressà el 1828
- 1822 Per la Reial ordre de 20 novembre de 1822, ingrés d'arxius i còdexs monàstics, que el 1824 sortiren de l'ACA, llevat de l'engròs dels manuscrits de la biblioteca del monestir de Ripoll, que foren dipositats a Sant Pau del Camp i després reingressaren
- 1835 L'engròs de l'arxiu i de la biblioteca del monestir de Sant Cugat del Vallès
- 1836 Legació de Gènova i Torí
"Siete grandes caxones de papeles interesantes" del monestir de Ripoll
- 1837 Arxius monàstics de Sant Benet de Bages, Alguaire, Sant Agustí, Jesuïtes i Mercedaris de Barcelona. En una data posterior, ara desconeguda, ingressà part del fons de la cartoixa de Montalegre, que incloïa part dels fons de les cartoixes de Vallparadís i de Sant Pol de Mar
- 1845 Congregació Benedictina Claustral Tarraconense i Cesa-raugustana
- 1849 Arxiu de la Casa de la Moneda de Barcelona
- 1852 Una gran part de l'arxiu del Consell d'Aragó
- 1881 Arxiu de la Confraria d'adroguers i confiters de Barcelona

Segle XX:

- 1901 Documents de la Governació General de Catalunya
- 1918 Alguns fons i documents monàstics provinents de les delegacions provincials d'Hisenda de Barcelona, Girona i Tarragona; però una part, sobretot quant a la Delegació de Lleida, es va portar a l'Archivo Histórico Nacional (Madrid)
5 llibres notariais de Torredembarra
- 1922 Fons "Dominació Napoleònica" a Catalunya, provinent de la Delegació d'Hisenda de Barcelona
- 1930 Documents eclesiàstics i monacals de la Delegació d'Hisenda de Tarragona
- 1936 Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya: fons del Mestre Racional, fons de la Batllia General de Catalunya i fons de la Intendència General de l'Exèrcit i Principat de Catalunya
- 1937 Registres de la Reial Audiència de Catalunya
- 1939 Arxiu Prioral de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem
- 1940 Registres i altres documents de la Reial Audiència de Catalunya
Consolat de Comerç i Tribunal de Comerç (Barcelona)
Junta Local de Presons (Barcelona)
Fons notariais de Catalunya
Arxius municipals i parroquials de Catalunya
- 1943 Documents de monestirs catalans provinents de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona
- 1949 Una part del fons patrimonial dels Comtes de Santa Coloma de Queralt

- 1955 Col·lecció que es diu provinent del llibreter de vell barceloní Salvador Babra, traspasat el 1930, però que fou comprada a la Llibreria Porter, de Barcelona
- 1956 Comandància d'Enginyers (Barcelona)
- 1962 Documents de la Delegació Provincial d'Hisenda de Barcelona
- 1966 Fons del mas Oriol (Rubí, Vallès Occidental)
- 1967 Col·lecció Castellar de Montero, de pergamins del Maresme (completada el 1972)
- 1969 Fons patrimonial dels Sentmenat
- 1970 Documents de la Reial Audiència de Catalunya
Arxiu de l'Audiència Criminal de Manresa
- 1971 Fons patrimonial dels marquesos de Monistrol
Fons patrimonial Sástago
- 1972 Fons patrimonial Muxiga-Ginebreda
Fons Vilalta
Fons del mas Brustenga
- 1973 Arxiu de les Magistratures de Treball 1, 2, 3, 6 i 7 de Barcelona
- 1974 Col·lecció Pérez-Uriz
Fons del Marquesat de Castelldosrius
- 1976 Documents de la Reial Audiència de Catalunya
- 1977 Protocols notariais de Sant Cugat del Vallès
Junta Electoral (INE de la província de Barcelona)
"Fons Agramunt" (64 volums i 4 lligalls)
- 1979 Fons patrimonial Sicart de Llança (Empordà)
- 1980 INE de Barcelona - Cens Electoral de 1970
- 1981 Govern Civil de Barcelona
- 1982 A.I.S.S. de Barcelona

6.2.2 Sortides definitives de fons i documents

Segle XVIII:

- 1787 En compliment d'una Reial ordre, fou tramès a Madrid el llibre original de les *Ordenacions fetes per lo molt alt senyor en Pere Terç, rey d'Aragó, sobra lo regiment de tots los oficials de la sua cort*

Segle XIX:

- 1823 Arxiu del Cap Polític o governador civil i de la Diputació i Intendència de Girona, que havien ingressat el 1823 i E. González Hurtebise anotà que probablement sortiren de l'ACA el 1825
- 1824 Devolució d'arxius i còdexs monàstics, en virtut de la Reial ordre de 28 d'abril de 1824, que havien ingressat a partir de la Reial ordre de 20 de novembre de 1822, part dels quals ja no retornà
- 1825 Arxiu de la Diputació Provincial de Catalunya i del Cap Polític de Barcelona
- 1838 Fons documental de la Universitat de Barcelona de 1820-1823, ingressat el 1824
- 18?? Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, ingressat el 1830

Segle XX:

- 1942 Arxiu del "Palau", del llinatge Requesens, ingressat a l'ACA el 1932 i retornat aquest any a la Companyia de Jesús
Fons notariais del districte de Vilafranca del Penedès, ingressats al Museu de Vilafranca del Penedès

- 1943 Fons del duc de Medinaceli i Cardona, provinent d'Hostalric (la Selva), que ingressà a l'ACA el 1940 i, aquest any, fou lliurat al duc i portat a Madrid
- 1944 Protocols notarials de la província de Tarragona, ingressats a l'Archivo Histórico Provincial de Tarragona (Arxiu Històric de Tarragona)
- 1952 Fons notarials dels districtes de Figueres i Santa Coloma de Farners i fons de la comptadoria d'hipoteques de Santa Coloma de Farners, ingressats a l'Archivo Histórico Provincial de Gerona (Arxiu Històric de Girona)
Protocols notarials de la Seu d'Urgell i fons Jover de Tàrraga, ingressats a l'Archivo Histórico Provincial de Lérida (Arxiu Històric de Lleida)
- 1983 Arxiu o fons de l'empresa La Maquinista Terrestre y Marítima, ingressat a l'Arxiu Nacional de Catalunya (el 1981 fou portat al Dipòsit d'Arxius de Cervera)
- 1995 Arxiu del Govern Civil de Barcelona (retirat del Dipòsit d'Arxius de Cervera dies abans del seu traspàs a la Generalitat)

Notes

1. "Fòrum de debat sobre l'Arxiu de la Corona d'Aragó", *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 13 (1999), p. 297-327.
2. Joaquim MIRET Y SANS, J. MASSÓ TORRENTS, *Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar al Excelentíssim Senyor President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya y la conveniencia de la seva millor instal·lació*, Barcelona, 1908.
3. Congrés de Cultura Catalana, *Ponència de la Comissió per a la salvació i conservació de documentació i arxius*, Països Catalans, març del 1977.
4. J. MARTÍNEZ FERRANDO, *Archivística fernandina*, Zaragoza, 1952, p. 7.
5. Eduardo GONZÁLEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón en Barcelona*, Madrid, 1920, p. 24; Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, "Una discutible decisió arxivística del segle XV", *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 8 (1994), p. 11-17.
6. Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Patrimonio Regio y orígenes del Maestre Racional del Reino de Valencia*, València, 1998, p. 4.
7. Isidoro CARINI, *Gli archivi e le biblioteche di Spagna in rapporto alla storia d'Italia in generale e di Sicilia in particolare*, Parte Prima, Palermo, 1884, p. 20-21.
8. J. Ernesto MARTÍNEZ FERRANDO, *El Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1944, p. 50 i 53; J. Ernesto MARTÍNEZ FERRANDO, *Archivo de la Corona de Aragón. Guía abreviada*, Madrid, 1958, p. 13; Jaume RIERA I SANS, "El personal de l'Arxiu Reial de Barcelona durant el segle XVIII", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona), IX (1998), p. 87.
9. *Constituciones, capítulos, y actas de corte, fetas y atorgadas, per la S.C.R. Magestat del rey nostre senyor don Carlos III, rey de Castilla, de Aragón, comte de Barcelona, &c. en la Cort celebrà als cathalans en la Ciutat de Barcelona, en la Casa*

- de la Deputació del General de Catalunya, en lo any de 1706, Barcelona, 1706, p. 154-163.
10. Blanca FERRER PLOU, Alicia SÁNCHEZ LECHA, *Guía del Archivo de la Diputación Provincial de Zaragoza*, Zaragoza, 2000, p. 22: "Los documentos que pudieron ser salvados se desgajan e inician un periplo en el que los distintos autores difieren. Estos dos hechos sumados hacen que el Archivo del Reino viera muy mermados sus fondos, lo que ha hecho pensar durante mucho tiempo, e incluso ahora en ciertos círculos, que había desaparecido".
 11. Citat per María del Carmen PESCADOR DEL HOYO, "Por un Archivo del Reino de Aragón", a *Semana Internacional de Archivos. Estado actual de los archivos con fondos aragoneses. Primeras Jornadas de Archivos. Zaragoza, 26-28 de febrero de 1980*, Madrid, 1981, p. 5-16. Segons Antoni de BOFARULL, "lo que concierne exclusivamente á los reinados de los primitivos reyes de Aragon hasta que se unió con Cataluña, no está en este archivo jeneral [ACA], pues lo guardaba el particular de la ciudad de Zaragoza, que sufrió un incendio cuando la guerra de la independencia" ("Real y General Archivo de la Corona de Aragon", a *Guía-cicerone de Barcelona*, Barcelona, 1847, p. 59).
 12. Jaume RIERA I SANS, "El personal de l'Arxiu Reial de Barcelona...", p. 103.
 13. Francisco MIQUEL ROSELL, *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*, vol. I, Barcelona, 1945, p. VIII-X.
 14. Llegiu, per exemple, d'Antoni de Bofarull, les primeres onze línies de la "Introducción" a la seva edició de la *Crònica del Cerimoniós, Crónica del rey de Aragon D. Pedro IV El Ceremonioso ó del Punyalet*, Barcelona, 1850, p. V.
 15. Jordi GINEBRA I SERRABOU, *Antoni de Bofarull i la Renaixença*, Reus, 1988, p. 55.
 16. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Don Eduardo de Hinojosa y el Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, 1953, p. 12.
 17. G. M. de BROCÀ, Pere COROMINAS, J. MIRET Y SANS, "Informe respecte la propietat del Palau Major y instalació de l'arxiu de la Batllia del Reial Patrimoni, llegit en la sessió del 20 de juny de 1908", *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMVIII*, Barcelona, 1908, p. 32-35.
 18. F[erran] S[OLDEVILA], "El nostre Arxiu Nacional", *Revista de Catalunya* (Barcelona), XIV, VIII-76 (desembre 1931), p. 546.
 19. Eduardo GONZÁLEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo...*, p. 202 i 75, respectivament.
 20. Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Fernando Valls Taberner*, Barcelona, 1967, p. 61.
 21. Alexandre GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*, llibres XIII-XIV, Barcelona, 1985, p. 117.
 22. F. DURAN CANYAMERES, "L'organització de la Catalunya autònoma. Els arxius, les biblioteques i les antiguitats", *L'Opinió* (Barcelona), 404 (18 de setembre de 1932), p. 7.
 23. A. ROVIRA I VIRGILI, "L'Arxiu anomenat de la Corona d'Aragó", *La Publicitat* (Barcelona), LIV, !8.085 (28 de juliol de 1932), p. 1.
 24. Josep SANABRE I SANROMÀ, "L'Arxiu de la Generalitat no ha de dependre de l'Estat Espanyol", *El Matí* (Barcelona), 1.129 (7 de gener de 1933).
 25. Com ja ha estat dit més amunt (nota 4), seguint E. Martínez Ferrando, l'Arxiu Reial de Barcelona i el del Mestre Racional foren "archivos [que] funcionaron siempre separadamente y con personal distinto desde su creación".
 26. També hi eren compresos "els Arxius Municipals, Notarials, Judicials, Parroquials, Episcopals, Conventuals, Capitulars i altres de similars"; i els particulars "que tenen actualment alguna documentació de la naturalesa que indica el present Decret" ho havien de comunicar.
 27. Vicent ALONSO, *La trajectòria intel·lectual d'Ernest Martínez Ferrando*, València, 1992, p. 58-65.

28. Federico UDINA MARTORELL, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, 1986, p. 94.
29. Enric PUJOL, *Ferran Soldevila. Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Catarroja-Barcelona, 1995, p. 214-216.
30. Federico UDINA MARTORELL, *Guía histórica y descriptiva del Archivo...*, p. 72.
31. Rafael CONDE, "Arxius de l'Administració Central", *Lligall* (Barcelona), 1 (1988), p. 13-21.
32. Segons aquesta Ordre, "la experiencia observada en el Archivo Histórico Nacional ha demostrado la conveniencia de responsabilizar a los funcionarios de los Archivos Generales, encomendando a cada uno de ellos de un determinado servicio, para que, como Jefes de los que especialmente se les señalen, sienten la obligación y la responsabilidad de los mismos". S'assignà a cada cap de secció una gratificació anual de 6.000 pessetes i les seccions creades foren (1^a) "Cancillería y Biblioteca", (2^a) "Real Patrimonio y Gran Priorato de Cataluña de la Orden de Malta", (3^a) "Generalidad y Monacales", (4^a) "Real Audiencia y Sigilografía", (5^a) "Protocolos y Diversos" i (6^a) "Consejo de Aragón y Procesos". Una Ordre del 16 de febrer de 1953 del mateix Ministeri d'Educación Nacional disposà "que el Archivo de la Audiencia Territorial de Barcelona sea una Sección más del Archivo de la Corona de Aragón y, por tanto, el funcionario que la desempeña, doña A.C.G., percibirá en concepto de gratificación, por la Jefatura de la Sección citada, la cantidad de seis mil pesetas". Ambdues ordres no foren aplicades a partir de l'entrada en vigor de l'Orde de 22 de desembre de 1965, d'establiment de les places ocupades a tot l'Estat pels funcionaris del *Cuerpo*.
33. *Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, 1999, p. 10.
34. *Guía del Archivo del Reino de Valencia*, València, 2000, p. 17-18.
35. Maria UTGÉS I VALLESPÍ, "Els processos civils de la Reial Audiència de Catalunya dels segles XVII-XIX ingressats a l'ANC", *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 17 (primavera 1998), p. 6-8.
36. Federico UDINA MARTORELL, "El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña: sus vicisitudes e incorporación al de la Corona de Aragón", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (Madrid), LXV (1958), p. 49-68.
37. Antonio de BOFARULL, "Real y General Archivo de la Corona de Aragón", p. 64.
38. Eduardo GONZÁLEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo...*, p. 148.
39. Antonio de BOFARULL, Miguel VELASCO, *Cuestion de archivos, ó sea, polémica sobre la mayor ó menor propiedad del título que respectivamente llevan los dos generales é históricos de Barcelona y Valencia*, Valencia, 1864.
40. Eduardo GONZALEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo...*, p. 56.
41. Antonio de BOFARULL, "Real y General Archivo de la Corona de Aragón", p. 59 i 64.
42. J. Ernesto MARTÍNEZ FERRANDO, *Archivo de la Corona de Aragón. Guía breve*, Madrid, 1958, p. 77 ("se ha respetado por tradición y aún ampliado con algunas piezas nuevas. El buen criterio archivístico desaconseja proseguir de una manera sistemática la desarticulación de documentos individuales").
43. A. DURÁN Y SANPERE, "El Instituto Municipal de Historia de Barcelona a través de sus primeros cuarenta años (1917-1957)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona), XXVII (1957-1958), p. 22-23. Avui sabem que la sortida d'aquests documents de la Casa de la Ciutat no té pas la tradició medieval que li fou atribuïda, sinó que es produí c. 1820. *Vid.* Jaume RIERA I SANS, "L'arxiu com a dipòsit", *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* (Barcelona), 30 (estiu 2001), p. 1-2.
44. A. ROVIRA I VIRGILI, "L'Arxiu anomenat de la Corona d'Aragó", *La Publicitat* (Barcelona), LIV-18.085 (28 de juliol de 1932), p. 1.

Associació d'Arxivers de Catalunya

Rocafort, 242 bis 3r - 08029 Barcelona

Tel. 934 198 955 - Fax 933 222 187

a/e: associacio@arxivers.com

www.arxivers.com